

δὲ καὶ σπουδαίων συμπληρώσεων. Οὕτω δὲ χάρις εἰς τὸν κ. Δυοβουνιώτην συνεχίζεται ἡ ἔκδοσις τοῦ «Ν. Ἑλληνομνήμονος» σχεδὸν ὑφ' ὃν τύπον ἐξεδίδοτο οὗτος ζῶντος τοῦ Λάμπρου.

Τοιαύτη ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς ὑπῆρξεν ἡ μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικὴ δραῖσις τοῦ νέου Ἀκαδημαϊκοῦ συναδέλφου κ. Κωνσταντίνου Δυοβουνιώτου. Κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν ἡ εἰσοδὸς του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν συμπίπτει πρὸς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως, διότι ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ του πραγματεία ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1903. Εἰσέρχεται δὲ ὁ κ. Δυοβουνιώτης εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἐν τῇ ἀκμῇ, δυνάμεθα γὰρ εἶπωμεν, τῆς δράσεώς του, ὅθεν ἡ ἐπιστήμη πολλὰ δικαιοῦται παρ' αὐτοῦ ν' ἀναμείνη.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ. — Αἱ ἀνέκδοτοι κατηγήσεις τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Ὁ ἀοίδιμος Σπ. Λάμπρος ἐπὶ διετίαν ὄλην διατρίψας περὶ τὴν ἐξερεύνησιν καὶ μελέτην τῶν κωδίκων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς βιβλιοθήκαις καὶ ἀρχείοις εὔρε μεταξὺ ἄλλων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Παρισίων, τῆς Φλωρεντίας, τοῦ Ὄξωνίου, τοῦ Ἐσκουριάλου, τῆς Βιέννης καὶ τῆς Ρώμης ἑννέα κώδικας περιέχοντας πλείστα ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου. Ἐκ τῶν κωδίκων τούτων ἀντιγράψας τὰ ἔργα τοῦ Ἀκομινάτου μετὰ κριτικὴν ἀντιβολὴν προητοίμασε πρὸς ἔκδοσιν.

Τῷ 1878 ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ τοῦ ὕλικου τούτου ἐξέδωκε περισπούδαστον διατριβὴν, διαφωτίζουσαν τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος κατὰ πηγὰς ἀνεκδότους». Τῷ δὲ 1879 καὶ 1880 τῇ χορηγίᾳ τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωινιάτου τὰ σωζόμενα» εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους τὰ σωζόμενα τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου. Τῶν τόμων τούτων ὁ πρῶτος περιέχει τὰς ὁμιλίαις, τοὺς λόγους καὶ τὰ προσφωνήματα, ὁ δὲ δεῦτερος τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Μιχαὴλ ὡς καὶ ἐπιστολάς τινας ἄλλων πρὸς αὐτόν. Τοῦ ὄλου ἔργου προτάσσεται εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιτάσσονται «σημειώσεις ἱστορικαὶ καὶ γραμματικαὶ» καὶ πίνακες «τῶν κυρίων ὀνομάτων», «τῶν εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου προσθετῶν λέξεων» καὶ «τῶν περιεχομένων».

Ἐνῷ ὁμως ἐπιστεύετο ὅτι ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ περιελήφθησαν ἅπαντα τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου, ἤρχισε κατ' ὀλίγον ἡ ἐκδοσις καὶ ἄλλων ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Μιχαήλ, τῷ δὲ 1901 ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ῥώσου ἐπισκόπου Ἀρσενίου τέσσαρες ἀνέκδοτοι κατηχήσεις τοῦ Μιχαήλ, ἡ πέμπτη, ἡ ὀγδόη, ἡ ἐνάτη καὶ ἡ δεκάτη ἐνάτη, ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 230 κώδικος τῆς συνοδικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας. Τὸν κώδικα τοῦτον ὡς καὶ τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 262, τὸν περιέχοντα ἐπίσης τὰς κατηχήσεις τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου, εἶχεν ἤδη περιγράψει ὁ ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Βλαδίμηρος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι ρωσιτί, τῷ 1894, καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς συνοδικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 218 καὶ 219 (σ. 272 καὶ 274). Περίληψιν τοῦ καταλόγου τούτου εἶχεν ἐκδώσει ἑλληνιστὶ ἐν ἔτει 1896 ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος ἀγιορείτης ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐν Μόσχᾳ συνοδικὴ βιβλιοθήκη τῶν χειρογράφων».

Ὅπως ἐγνώσθη πλέον ὅτι ἐσώζοντο καὶ ἄλλα ἔργα ἀνέκδοτα τοῦ Μιχαήλ, ὁ δὲ Σπ. Λάμπρος ἐξέδωκε τῷ 1904 ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθεῖσῃ ἱστορίᾳ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων τοῦ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου δύο κατηχήσεις τοῦ Ἀκομινάτου, τὴν ὀγδόην καὶ εἰκοστὴν ἔκτῃ¹, ἐκ φωτογραφικῶν πανομοιούτων τοῦ κώδικος τῆς Μόσχας 230 μὴ δυνηθεὶς νὰ ἔχῃ τοιαῦτα καὶ τοῦ κώδικος 262, ἐμελέτησε δ' ἔπειτα, τῷ 1906, ἀμφοτέρους τοὺς κώδικας τούτους ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σταλέντας αὐτῷ ἐκεῖ ἐκ Μόσχας. Ἀποκτήσας ἔπειτα ὁ Λάμπρος φωτογραφικὰ πανομοιότυπα τῶν κωδίκων τούτων, ἅτινα σώζονται ἔτι ἐν ταῖς καταλοιπίσι αὐτοῦ, καὶ παραβαλὼν τὸ κείμενον τούτων ἠτοίμασε κριτικὴν ἐκδοσιν τῶν νέων ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Ἀκομινάτου, ἅτινα θὰ κατελάμβανον δύο ἔτι τόμους. Τὸ οὕτω πρὸς ἐκδοσιν ἐτοιμασθὲν κείμενον ἀπόκειται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν Β' καταλοίπῳ τοῦ Λάμπρου².

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν Β' κατάλοιπον τοῦ Σπ. Λάμπρου ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς:

1. Ἐξ ἀντιγράφου ἐτοίμου πρὸς ἐκδοσιν μετὰ ὑποσελιδίων κριτικῶν σημειώσεων ἀποτελουμένου ἐκ φύλλων ἠριθμημένων α-γ' + 1-891 + α'-κη' γεγραμμένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως καὶ περιεχόντων τὰ κείμενα τῶν κατηχήσεων Ε' - ΚϚ' πλὴν τῆς Ζ' (α' - γ' καὶ 1-878), τὸ κείμενον τῆς ἐρμηνείας εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ (880-891) καὶ τὸ κείμενον τῆς ὁμιλίας εἰς τὴν τριήμερον καὶ ζωαρχικὴν ταφήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (α' — κη').

¹ Πρβλ. τόμ. Α' σ. 295—296 ἐν αἷς ἀπόσπασμα τῆς ὀγδῆς κατηχήσεως καὶ τόμ. Β' σ. 677—725 ἐν αἷς δλόκληρος ἡ ὀγδόη καὶ ἡ εἰκοστὴ ἔκτῃ. Ὁ Λάμπρος ἐξέδωκε τὴν ὀγδόην ἀγνοῶν ὅτι ταύτην εἶχε προηγουμένως ἐκδόσει ὁ Ἀρσένιος.

² Ἐν τῷ Στ' τόμῳ τοῦ Ν. Ἑλληνομνήμονος (1909) ἐξέδωκεν ὁ Λάμπρος τὴν 14 κατήχησιν ἐπὶ τῇ βᾶσει ἀμφοτέρων τῶν κωδίκων τῆς Μόσχας (σ. 5 ἐ), ἐν δὲ τῷ ΙΓ' (1917) τεμάχιον ἐκ τῆς δεκάτης ἐνάτης κατηχήσεως ἀναφερόμενον εἰς τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης (σ. 359 ἐ).

2. Ἐξ ἀντιγράφου φέροντος ἐπιγραφὴν «Τῆς ἐν Μόσχᾳ συνοδικῆς βιβλιοθήκης ἑλληνικὸν χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 218 (230)» καὶ ἀποτελουμένου ἐκ φύλλων 36 ὧν τὰ πρῶτα 32 γεγραμμένα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, τὰ δὲ τελευταῖα 4 ἄγραφα. Περιέχει ἀντιγεγραμμένην ἄλλῃ χειρὶ τὴν ἕκτην κατήχησιν ὅλην καὶ μέρος τῆς ὀγδόης ἐκ τοῦ κώδικος 218 (230) τῆς Μόσχας.

3. Ἐξ ἀντιγράφου τοῦ Σπ. Λάμπρου φέροντος ἐπιγραφὴν «Μιχαὴλ Ἀκομινάτου Κατήχησις πέμπτη, Κωδ. Μόσχας 262 φ. 514α» καὶ ἀποτελουμένου ἐκ φύλλων ἠριθμημένων 67 γεγραμμένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως μετὰ παρασελιδίων κριτικῶν διορθώσεων. Περιέχει ἀντιγεγραμμένον μέρος τῆς πέμπτης (1-52) καὶ μέρος τῆς ἕκτης κατηχήσεως (53-67) ἐκ τοῦ κώδικος 262 τῆς Μόσχας.

4. Ἐξ εἴκοσι ἕξ φύλλων γεγραμμένων ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων καὶ περιεχόντων διορθώσεις τοῦ Λάμπρου τῶν κειμένων τῶν ἐκδοθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τὰ σωζόμενα.

5. Ἐκ τοῦ ἐντύπου ἔργου τοῦ L. F. Tafel μετὰ πλείστων παρασελιδίων διορθώσεων ὑπὸ τοῦ Λάμπρου τοῦ ἐν αὐτῷ ἐκδεδομένου κειμένου τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλέα Ἰσαάκιον Ἄγγελον.

6. Ἐκ φακέλλου περιέχοντος σημειώσεις τινὰς ἀναφερομένας ἰδίᾳ εἰς τοὺς κώδικας 230 καὶ 262 τῆς Μόσχας¹.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐτοίμου πρὸς ἕκδοσιν ἀντιγράφου τοῦ Σπ. Λάμπρου εἶναι τὸ ἑξῆς:

1. (1-40). Κατήχησις Ε' ἀκέφαλος ἀντιγεγραμμένη ἐκ φ. 1α-17α τοῦ κώδικος 230 καὶ ἐν μέρει ἐκ φ. 587α-593β καὶ 5276-556α τοῦ κώδικος 262. Αἱ τρεῖς σελίδες α'- γ' περιέχουσι ἀντίγραφον κειμένου ἀκεφάλου ἐκ τοῦ κώδικος 262 (φ. 1α-26), ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἀνήκει εἰς τὴν Ε' κατήχησιν.

*Ἀρχ. ... καὶ δεσπότη Χριστῷ τὸ συναῖσον.

2. (41-98). Κατήχησις Στ' ἐκ φ. 176-38α τοῦ 230 καὶ φ. 556α-586β τοῦ 262.

*Ἀρχ. Καὶ πᾶσι μὲν τοῖς ὑποδεχομένοις ἀσμένως τὸν καιρὸν τουτονὶ τῆς νηστείας.

3. (99-142) Κατήχησις Η' ἐκ φ. 38α-54β τοῦ 230 καὶ φ. 594α-601β καὶ 26-24α τοῦ 262.

*Ἀρχ. Ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, μὴ καθ' ἕκαστον μόνον ἐνιαυτοῦ κύκλον ἀφοσιουσθαί με.

4. (143-199) Κατήχησις Θ' ἐκ φ. 55α-73α τοῦ 230 καὶ φ. 25α-59α τοῦ 262.

*Ἀρχ. Εἶτα πέρδιξ ἐφώνησε, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκεν, ὡς ἄδει που Ἱερεμίας.

¹ Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπ. Λάμπρου περιγραφὴ τοῦ καταλοίπου τούτου θὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ἀκριβῆς (σ. 96 ε).

5. (200 - 258) *Κατήχησις I'* ἐκ φ. 73α - 92α τοῦ 230 καὶ φ. 596 - 96α τοῦ 262.

Ἄρχ. Οὐτε μουσικὸς ἀνήρ τέρπειν τὸν ἀκροατὴν ἐθέλων τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν ἀσπάζεταιται.

6. (259 - 322) *Κατήχησις IA'* ἐκ φ. 92α - 112α τοῦ 230 καὶ φ. 966 - 1326 τοῦ 262.

Ἄρχ. Θαυμαστὴ μὲν, ὧ παρόντες, καὶ ἡ τῶν ὠρῶν τετρακτύς, τὸν ἐνιαυτοῦ κύκλον εὐτάκτως ἐλίπτουσα.

7. (323 - 371) *Κατήχησις IB'* ἐκ φ. 1126 - 128α τοῦ 230 καὶ φ. 133α - 161α τοῦ 262.

Ἄρχ. Ἐπαινῶ σε, φιλόχριστε σύλλογε, τῆς εἰς δεῦρο πάλιν πρὸς ἡμᾶς συντεταγμένης καὶ φιλακροάμονος συνελεύσεως.

8. (372 - 408) *Κατήχησις II'* ἐκ φ. 128α - 139α τοῦ 230 καὶ φ. 161α - 184α τοῦ 262.

Ἄρχ. Τὸν φοῖνικα τὸν ὄρνιν' λέγεται γάρ τις καὶ φοῖνιξ ὄρνις μονήρης ὡς ἥλιος.

9. (409 - 450) *Κατήχησις IA'* ἐκ φ. 139α - 150α τοῦ 230 καὶ φ. 1846 - 2046 τοῦ 262.

Ἄρχ. Ἡλίου δὲ ἄρα τράπεζαν ὀνομάζουσι μὲν Αἰθίοπες καὶ κομπάζουσι.

10. (451 - 507) *Κατήχησις IE'* ἐκ φ. 1506 - 168α τοῦ 230 καὶ φ. 205α - 2356 τοῦ 262.

Ἄρχ. Φεύγει μὲν χειμῶν, διώκοντος ἕαρος, φεύγει δὲ νύξ ὄρθρον ἀναβαίνοντα καταπτήσουσα.

11. (508 - 539) *Κατήχησις IΣΤ'* ἐκ φ. 168α - 1776 τοῦ 230 καὶ φ. 236α - 2536 τοῦ 262.

Ἄρχ. Νῦν εἶπερ ποτέ, ὦ ἄνδρες, μεγαλοδυνάμου τῆς νηστείας ἡσθόμην.

12. (540 - 574) *Κατήχησις IΖ'* ἐκ φ. 1776 - 1886 τοῦ 230 καὶ φ. 254α - 2736 τοῦ 262.

Ἄρχ. Ὡσπερ ὁ θεῖος Δαβὶδ περὶ τοῦ ἡλίου φησίν, ὡς ἄρα δυομένου μὲν καὶ νύκτα μέλαιναν ἔλκοντος.

13. (575 - 612) *Κατήχησις IH'* ἐκ φ. 1886 - 200α τοῦ 230 καὶ φ. 2736 - 295α τοῦ 262.

Ἄρχ. Λέγονται Σπαρτιαῖται· ἀνεπίφθονον γὰρ ἴσως ἐνθένδε τῆς πρὸς ὑμᾶς διαλέξεως ἄρξασθαι.

14. (613 - 659) *Κατήχησις IO'* ἐκ φ. 2006 - 214α τοῦ 230 καὶ φ. 295α - 321α τοῦ 262.

Ἄρχ. Ἡμέραν μὲν τινα μεγάλην καὶ ἡμέραν εὐσημον ἐορτῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐνιαυτὸν Κυρίου.

15. (660 - 709) *Κατήχησις Κ'* ἐκ φ. 214α - 229β τοῦ 230 καὶ φ. 321α - 352α τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ἀδελφοί, μὴ οὕτω χρόνια καὶ καθ' ἐκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπῆν.

16. (710 - 753) *Κατήχησις ΚΑ'*. *Περὶ πορνείας* ἐκ φ. 230α - 244α τοῦ 230 καὶ φ. 352α - 380β τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἐπειδὴ κατὰ τὸ δοθὲν σύνθημα πάρεστε καὶ νῦν δεῦρο συντεταγμένοι, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί.

17. (754 - 783) *Κατήχησις ΚΒ'*. *Περὶ φιλαργυρίας* ἐκ φ. 244β - 252α τοῦ 230 καὶ φ. 381α - 402β τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἐπεισὶ μοι, φιλόχριστον ἄθροισμα, τῇ ἀποστολικῇ διαγωγῇ τὴν ἡμετέραν ταυτηνὴν προσεικάζειν.

18. (784 - 812) *Κατήχησις ΚΓ'*. *Περὶ θυμοῦ* ἐκ φ. 252β - 265β τοῦ 230 καὶ φ. 402β - 424β τοῦ 262.

**Αρχ.* Βεσελεῖλ μὲν ἐκεῖνος ὁ τῆς νομικῆς σκηνῆς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἄλλα τε θεία ἔργα φιλοτεχνησάμενος.

19. (813 - 839) *Κατήχησις ΚΔ'*. *Περὶ λύπης* ἐκ φ. 265β - 275β τοῦ 230 καὶ φ. 424β - 444α τοῦ 262.

**Αρχ.* Οὔτε θεὸς τοῖς ἀγαθοῖς σπέρμασι συμπαρήγαγε τὴν ἀρχὴν τὰ ζιζάνια, οὔτε μὴν ἀνθρώπου ψυχὴ ταῖς ἀρεταῖς ἅμα κακίας ἐξέφυσε.

20. (840 - 861) *Κατήχησις ΚΕ'*. *Περὶ ἀκηδίας* ἐκ φ. 275β - 283β τοῦ 230 καὶ φ. 444β - 460β τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἔστι τις λίθος σμυρίτης καλούμενος, οὐχ εἰς τῶν πολλῶν τούτων καὶ ἐπὶ γῆς κυλινδουμένων καὶ πατουμένων.

21. (862 - 879) *Κατήχησις ΚΣΤ'*. *Περὶ κενοδοξίας* ἐκ φ. 283β - 290β τοῦ 230 καὶ φ. 461α - 473β τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἦκομεν ἐπ' αὐτόν φασὶ τὸν βατῆρα κακίας τῷ λόγῳ καὶ τὴν σατανικὴν ὄντως ἀκρόπολιν.

22. (880 - 891) *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ* ἐκ φ. 291α - 294β τοῦ 230 καὶ φ. 508α - 513β τοῦ 262.

**Αρχ.* Ἀποκάλυψις μὲν ἐστὶν ἡ τῶν κρυπτῶν μυστηρίων δῆλωσις.

23. (α - κη') *Ὁμιλία εἰς τὴν τριήμερον καὶ ζωαρχικὴν ταφήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* ἐκ φ. 486α - 508α τοῦ 262.

**Αρχ.* Πάλιν ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει τὸ φῶς· πάλιν ἡ σκοτία διώκει μὲν αὐτό, οὐ καταλαμβάνει δέ.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Λάμπρου περιέχονται αἱ κατηχήσεις Ε'-ΚΖ'

ἐκ τῶν κωδίκων 230 καὶ 262 πλὴν τῆς Ζ', ἣτις ἐλλείπει ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κώδι-
ξιν¹, οἵτινες οὕτω περιέχουσιν εἴκοσι καὶ μίαν κατήχησιν. Ἐκτὸς τῶν κατηχήσεων
τούτων ἡ πρώτη κατήχησις περιέχεται ἐν τῷ Βαροικῷ κώδικι 131 φ. 141α - 147α.
Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἐν δλφ 22 κατηχήσεις τοῦ Μιχαήλ Ἀχομινάτου.

Τῶν κατηχήσεων τούτων ἔχουσιν ἐκδοθῆ· ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου (Μιχαήλ
Ἀχομινάτου τὰ σωζόμενα Α' σ. 107 - 125), ἡ πέμπτη ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου (σ. 1 - 82),
ἡ ὄγδοη ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου (σ. 88 - 156) καὶ τοῦ Λάμπρου (Γρηγοροβίου ἱστορία
τῶν Ἀθηνῶν τόμ. Α' σ. 295 - 296 καὶ Β' σ. 677 - 712), ἡ ἐνάτη ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου
(σ. 160 - 229), ἡ δεκάτη τετάρτη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου (Ν. Ἑλλ. τόμ. ΣΤ' σ. 5 ἐ.), ἡ
δεκάτη ἐνάτη ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου (σ. 234 - 289) καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ Λάμπρου (Ν.
Ἑλλ. τόμ. ΙΓ' σ. 359) καὶ ἡ εἰκοστὴ ἕκτη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου (Γρηγοροβίου ἱστορία
τῶν Ἀθηνῶν τόμ. Β' σ. 713 - 725). Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἐν δλφ 15 κατηχήσεις ἀνεκ-
δότους τοῦ Μιχαήλ Ἀχομινάτου καὶ ἑπτὰ ἐκδεδομένας, ὧν ὅμως μόνον ἡ 14 ἔχει
ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο κωδίκων τῆς Μόσχας, τοῦ 230 καὶ
262. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐπανεκδοθῶσιν αἱ 5 κατηχήσεις ἐκ τοῦ καταλοίπου τοῦ
Λάμπρου, ὅστις ἔχει προετοιμάσει τὸ κείμενον καὶ αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο
κωδίκων τῆς Μόσχας τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον ὁ πρῶτος τῶν κωδίκων τούτων, ὁ
ὑπ' ἀριθμὸν 230, ἐξ οὗ ἔχουσιν ἐκδοθῆ αἱ 5 κατηχήσεις, πολλαχοῦ τιφρόδρωτος ἀφί-
νει κενὰ εἰς τὸ κείμενον, ἅτινα ἔχουσιν ἤδη συμπληρωθῆ ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐκ τοῦ
κώδικος 262.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ἐκ τῶν κατηχήσεων τοῦ Ἀχομινάτου αἱ
τελευταῖαι 6, ἀπὸ τῆς 21 - 26, φέρουσιν ἐπιγραφὰς ὡς ἀκολούθως: 21) Περὶ πορ-
νείας 22) Περὶ φιλαργυρίας 23) Περὶ θυμοῦ 24) Περὶ λύπης 25) Περὶ ἀκηδίας
καὶ 26) Περὶ κενοδοξίας, ἐνῶ αἱ προηγούμεναι οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν. Οὕτως
ἐχόντων τῶν πραγμάτων γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἐὰν αἱ κατηχήσεις τοῦ Ἀχομινάτου
ἔφερον ἀρχικῶς ἐπιγραφὰς καί, ἐν καταφατικῇ λύσει, πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ τὸ
παράδοξον φαινόμενον ὅτι αἱ τελευταῖαι μόνον ἕξ φέρουσι νῦν ἐπιγραφὰς, ἐνῶ αἱ
προηγούμεναι 15 καὶ ἡ μία, ἡ περιεχομένη ἐν τῷ Βαροικῷ κώδικι, δὲν φέρουσι
τοιαύτας. Κατὰ τὴν γνώμην μου αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν τελευταίων ἕξ κατηχήσεων εἶναι
προσθήκαι μεταγενέστεραι γενόμεναι ὑπὸ τινος ἀντιγραφέως. Τὴν γνώμην μου ταύ-
την στηρίζω ἐπὶ τῶν ἐξῆς παρατηρήσεων. Ἡ 23 κατήχησις ἐπιγράφεται περὶ θυμοῦ.
Ἄλλ' ἐν τῇ κατηχήσει ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ ὀργῆς, ἣν ὁ συγγραφεὺς διαστέλλει
τοῦ θυμοῦ². Τὸν λόγον λοιπὸν τοῦτον, ἐὰν ἐπέγραφεν ὁ συγγραφεὺς, θὰ ἐπέγραφε

¹ Πιθανῶς μέρος τῆς Ζ' κατηχήσεως περιέχεται ἐν τῇ Ε' καὶ Γ' κατηχήσει.

² Διαφορὰ δὲ θυμοῦ πρὸς ὀργὴν οἷα πυρὸς ὑποτυφομένου ὅλη τινὶ καὶ μήπω ἀναλάμφαντος
πρὸς φλόγα ἤδη λαμπρὰν ἠρμένην καὶ νεμομένην τὰ παρακείμενα Ὅθεν καὶ τις αἰσθόμενος

περί ὀργῆς καὶ οὐχὶ περὶ θυμοῦ. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως ἀποδεικνύεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ῥητῶς λεγομένων. Οὕτω οὐ μόνον ἐν τῇ λόγῳ τούτῳ ῥητῶς λέγεται «Ἐν μὲν ταῖς προελθούσαις κυριωνύμοις ἡμέραις τῆς ἀγίας ταύτης τεσσαρακοστῆς περὶ τῶν τριῶν, γαστριμαργίας, πορνείας, φιλαργυρίας διελέχθημεν, νῦν δὲ περὶ τῶν ἐξῆς διαλεξόμεθα· ὀργὴ δὲ ἦν μετ' αὐτάς τεταγμένη» (σ. 786) καὶ κατωτέρω «Οὕτω δὴ τοῖς προδιειληγμένοις ὁ περὶ τῆς ὀργῆς λόγος ἀκόλουθος» (σ. 788), ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ὅπου ἀναφέρεται ὁ λόγος οὗτος, ἀναφέρεται ὡς λόγος περὶ ὀργῆς. Οὕτω, ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, ἐν τῇ ἀκολουθῆ λόγῳ, τῷ φέροντι ἐπιγραφὴν περὶ λύπης, ῥητῶς λέγεται «τέτακται μὲν δὴ μετὰ τὸν περὶ τῆς ὀργῆς λόγον ὁ περὶ τῆς λύπης» (σ. 815)¹. Ἡ 26 κατήχησις ἐπιγράφεται περὶ κενοδοξίας. Ἄλλ' ἐν τῇ κατηχήσει ταύτῃ γίνεται λόγος οὐ μόνον περὶ κενοδοξίας ἀλλὰ καὶ περὶ ὑπερηφανείας. Ἄλλως τε καὶ ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου τούτου «Ἦκομεν ἐπ' αὐτὸν φασὶ τὸν βατῆρα κακίας τῷ λόγῳ καὶ τὴν σατανικὴν ὄντως ἀκρόπολιν, κενοδοξίαν καὶ ὑπερηφανείαν φημι. Συλληπτέον γὰρ ἀμφοτέρας μιᾷ διαλέξει, ὅτι ἀλλήλων εἴπερ τινὲς συνῆρτηνται, ὡς ἐπίους ἐνίζοντας τὰς δύο μὴ λέγειν ὁκτῶ τοὺς λογισμοὺς, ἀλλ' ἐπτά, καὶ ὅτι, εἰ μὴ νῦν καὶ περὶ ὑπερηφανείας ἐροῦμέν τι, πότε ἄλλοτε διαλεξόμεθα, τῶν τοῦ θείου Πάσχα μυστηρίων ὑποφαινόντων ἤδη καὶ πρὸς ἑαυτὰ ἐπιστρεφόντων πᾶσαν γλῶτταν καὶ ἀκοήν;» (σ. 862) καὶ κατωτέρω «Ἐἴτα οὐδ' ἔξω πίπτειν καιροῦ, οὐδὲ κατόπιν ἵεναι τῆς νῦν ἐορτῆς ἐνόμισα περὶ κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανείας διαλεγόμενος» (σ. 862) καὶ ἀνωτέρω ἐν τῇ περὶ ἀκηδίας λόγῳ «ἐπὶ πάσαις δὲ κενοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια συνάπτονται» (σ. 843).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται πασιφανῶς δῆλον ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἐξ τελευταίων κατηχήσεων δὲν ὑπῆρχον ἀρχικῶς, ἀλλὰ προσετέθησαν ὕστερον ὑπὸ τινος τῶν ἀντιγραφῶν, διότι ἐὰν ὑπῆρχον ἀρχικῶς, ἡ 23 κατήχησις δὲν θὰ ἔφερεν ἐπιγραφὴν περὶ θυμοῦ ἀλλὰ περὶ ὀργῆς καὶ ἡ 26 δὲν θὰ ἔφερεν ἐπιγραφὴν περὶ κενοδοξίας, ἀλλὰ περὶ κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανείας. Κατὰ ταῦτα αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἐξ κατηχήσεων εἶναι προσθήκαι μεταγενέστεραι, πᾶσαι δὲ αἱ κατηχήσεις τοῦ Ἀκομινάτου δὲν ἔφερον ἀρχικῶς ἐπιγραφάς.

Οὐ μόνον δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν τελευταίων ἐξ κατηχήσεων εἶναι προσθήκαι

τῆς ἑαυτοῦ καρδίας διαθερμαινομένης τὸ στέρνον ἐπιπλήττων ἔλεγε· τέτλαθι κραδίη. Ὅτε δὲ καὶ τι δεινὸν ἔργοις ἢ λόγοις ἐργάσασθαι πρὸς ἄμυναν ἐξενεχθεῖημεν, τότε καὶ εἰς ὀργὴν φερόμεθα» (σ. 788).

¹ Πρὸς. καὶ ἐν τῇ περὶ ἀκηδίας λόγῳ «Γαστριμαργία μὲν γὰρ πορνεία, πορνεία δὲ φιλαργυρία, φιλαργυρία δὲ ὀργή, ὀργὴ δὲ λύπη, λύπη δὲ ἀκηδία, ἐπὶ πάσαις δὲ κενοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια συνάπτονται» (σ. 843) καὶ κατωτέρω «Ἐπεὶ οὖν περὶ ὀργῆς, εἴτα λύπης ἔφθημεν ἰδίᾳ διαλέξασθαι, ἀκόλουθον σήμερον καὶ περὶ ἀκηδίας εἰπεῖν» (σ. 844).

μεταγενέστεραι, ἀλλ' ὡς νομίζω τοῦλάχιστον, καὶ ἡ ὀνομασία τῶν ὀμιλιῶν τούτων διὰ τῆς λέξεως κατήχησις εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα. Ἡ γνώμη μου αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως ἤθελε φανῆ ἀπίθανος καὶ τολμηρά, λεπτομερέστερον ὅμως ἐξεταζομένη ἀποδεικνύεται πιθανή οὐ μόνον διότι τὸ περιεχόμενον τῶν ὀμιλιῶν τούτων δὲν εἶναι ἰδίᾳ κατηχητικόν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδαμοῦ ἐν ταῖς ὀμιλίαις ταύταις καλοῦνται αὗται κατηχήσεις ἀλλὰ πανταχοῦ προσλαλιάι, λόγοι, ὀμιλῖαι, διαλέξεις. Οὕτως, ἵνα μὴ πάντα ἀναφέρω, ἐν τῇ ὀγδόῃ κατηχήσει λέγεται «Ἐίδει μὲν, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, μὴ καθ' ἕκαστον μόνον ἐνιαυτοῦ κύκλον ἀφροισοῦσθαί με τὴν πρὸς ὑμᾶς ταύτην προσλαλίαν» (σ. 99), ἐν τῇ ἐνάτῃ «Οὐκοῦν τῆς περὶ τῶν τοιούτων διαλέξεως τῷ τέως ἀρέμενοι» (σ. 144) ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ «Καίτοι, εἴ τι μέμνημαι, οὐδὲ τὰ περὶ προσευχῆς ἢ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν εἴδασαμεν ἀνομίλητα πάντα ἐν ταῖς περὶ τῶν νηστειῶν διαλέξεσιν» (σ. 279) καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ¹. Ἡ λέξις κατήχησις τρίς εὑρηται μόνον ἐν ταῖς ὀμιλίαις ταύταις, ἐν κατηχήσει δεκάτῃ πέμπτῃ «Τίς δ' ἂν εἶη ὁ σαλπίζων ἐχόμενα τῶν τῆς ἀρετῆς ἀγωνιστῶν, εἰ μὴ λόγος κατηχητήριος διπλῆν σημασίαν ἐπιηκῶν, ἐγκελευσματικὴν τε καὶ ἀνακλητικὴν» (σ. 455), ἐν κατηχήσει εἰκοστῇ «Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ἀδελφοί, μὴ οὕτω χρόνια καὶ καθ' ἑκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπὴν τὰ κατηχητηκὰ ὑμῖν ταῦτα ἐνηχεῖσθαι» (σ. 660) καὶ ἐν κατηχήσει εἰκοστῇ τρίτῃ «τοὺς κατηχητηρίους λόγους λουτήρας οἶδεν ὁ λόγος ἄρτι καλεῖν, ὡς πλυνοὺς καθαρσίους τοῖς κατηχουμένοις γινομένους τῶν ἐν αὐτοῖς μοχθηρῶν ἕξεων» (σ. 784).

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι αἱ ὀμιλῖαι αὗται δὲν ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου κατήχησεις, ἀλλ' ὑπὸ τινος μεταγενεστέρου ἀντιγραφῆως καὶ ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν ὀνομασία θὰ ἦτο ὀμιλῖαι, λόγοι ἢ διαλέξεις ἢ μᾶλλον κατηχητήριοι ἢ κατηχητικοὶ λόγοι ἢ ὀμιλῖαι.

Οἱ λόγοι οὗτοι, ἐκτὸς τῶν τελευταίων ἕξι, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καταφαίνεται, ἦσαν λόγοι ἀπαγγελεθέντες ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου τῶν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πιθανῶς τῆς Παναγίας, τῇ ἐν τῇ Ἀκροπόλει², κατὰ

¹ Ἐν κατηχήσει δεκάτῃ τρίτῃ «Ἄλλ' ἀποχρῶν ἔμοιγε κρότος καὶ μισθὸς διαλέξεως» (σ. 388), ἐν τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ «τοῦ δὲ τοιοῦδε ἡλίλου τράπεζαν τὴν ἡμετέραν ταυτηνὴν διάλεξιν» (σ. 411), ἐν τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ «Ἐπεὶ γοῦν εὐαγγελίζεται καὶ νῦν ὁ ἡμέτερος οὗτος λόγος» (σ. 451) καὶ κατωτέρω «θέδοικα δὲ μὴ εἰς τοῦναντίον οὐ βούλομαι περιστῆ μοι τὰ τῆς διαλέξεως» (σ. 501), ἐν τῇ εἰκοστῇ «ἵνα μὴ βαθυτέρος καταπυκνώσας νοήμασι τὴν διάλεξιν» (σ. 693) καὶ κατωτέρω «καὶ τὰ μὲν τῆς διαλέξεως ὡς ἔπος εἶπεν οὕτως διεσκεύασται» (σ. 709), ἐν τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ «ὡς καὶ αὐτοὶ μέμνησθε δήπου ἀπὸ τοῦ περὶ τούτων λόγου» (σ. 710), ἐν τῇ εἰκοστῇ δευτέρᾳ. «Διαλέξασθαι δὲ ὅσα ἂν ὁ καιρὸς διδῶ καὶ ἡ τῆ καιρῆ παραμετρομένη χωρεῖ διάλεξις» (σ. 756) καὶ κατωτέρω «Καὶ πῶς ἂν ἐν ὀμιλίᾳ μιᾷ διεξέλθοι τις τὰ ἐκφυόμενα τῆς ρίζης ταύτης κακὰ» (σ. 756), ἐν τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ «οὕτω δὴ τοῖς προδιεληγμένοις ὁ περὶ ὀργῆς λόγος ἀκόλουθος» (σ. 788), ἐν τῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ «τέτακται μὲν δὴ μετὰ τὸν περὶ ὀργῆς λόγον ὁ περὶ τῆς λύπης» (σ. 815) καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

² Κατηχ. 9. «Ὅτε ὁ ἐν Ἀκροπόλει ναὸς οὗτος ψυχοδομεῖτο» (σ. 153).

τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, πρὸ τῆς ἐνάρξεως λοιπὸν τῆς νηστείας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Ὁ μῆτροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ καθ' ἕκαστον ἔτος πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς νηστείας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, κατὰ Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, ἀπήγγελλεν ἀπ' ἐκκλησίας λόγον, οἱ δὲ λόγοι οὗτοι συναθροισθέντες ἀποτελοῦσι τὰς εἴκοσι πρώτας κατηχήσεις τοῦ Ἀκομινάτου. Οὕτω, ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, ἐν τῇ εἰκοστῇ κατηχήσει εὐθὺς ἐν ἀρχῇ παρατηρεῖ ὁ Μιχαὴλ «Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ἀδελφοί, μὴ οὕτω χρόνια καὶ καθ' ἑκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπῆν τὰ κατηχητικὰ ὑμῖν ταυτὶ ἐνηγεῖσθαι, ὡς οἶον δι' ἔτους ἀφοσιουμένους τὸ διδασκαλικὸν καὶ μᾶλλον εἰδοποιῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐπαγγέλματος χάρισμα, ἢ ὡς εἰς ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιόντας ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τοὺς λατρεύσαντας ὑποδειγματικῇ σκιᾷ τῶν ἐπουρανίων ἢ κατ' ἐπίου τῶν μουσικῶν ὀρνίθων ἄδοντας ὥρια, εἶτα τοῦ λοιποῦ τὴν ἀφωνίαν ἀσπασομένους» (σ. 660) καὶ κατωτέρω «ἐχρῆν μὲν οὖν... μὴ ὡς ἐπέτειόν τινα φόρον κατατιθέναι τὸ διδασκαλικὸν λειτούργημα... ἐπεὶ δὲ τὰ χεῖρω νικᾷ κἀνταῦθα καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἵωνος τούτου... ἀγαπῶμεν τὸ λοιπὸν εἰ καὶ δι' ἔτους ἐνευκαιροῦμεν πνευματικαῖς διαλέξεσιν» (σ. 662) καὶ κατωτέρω «Καὶ γέρανος ἐνιαύσια κλάζουσα... καὶ Νεῖλος δὲ ρέων ἐτήσια» (σ. 663) καὶ κατωτέρω «Εἴπερ οὖν καὶ ὑμεῖς ἄσμενοι καὶ διψῶντες ἐπακροᾶσθε τῆς χρονίου προσδιαλέξεως» (σ. 663) καὶ κατωτέρω «Ἦν δ' ἄρα καὶ τὸ χρόνιον τοῦτο προσάλημα τῆς καλῆς νηστείας παρεμπόρευμα» (σ. 664) καὶ κατωτέρω «Καὶ τὴν χρόνιον διάλεξιν ἀσμένως δέξασθαι καὶ διαμνημονεύειν, ὥστε ἔχειν καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ἀποχρήσουσαν» (σ. 707) καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ¹.

Ἐνῶ δὲ αἱ εἴκοσι πρώται κατηχήσεις εἶναι λόγοι ἀπαγγελθέντες κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, αἱ λοιπαὶ ἕξ, ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς πρώτης μέχρι τῆς εικοστῆς ἕκτης, εἶναι ὁμιλίαι ἀπαγγελθεῖσαι κατὰ τὰς ἕξ Κυριακὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συνδεόμεναι στενῶς πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀποτελοῦσαι σειρὰν ὁμιλιῶν. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως, ἀποδεικνύει τὸ περιεχόμενον τῶν ὁμιλιῶν τούτων. Οὕτω ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, ἐν εἰκοστῇ πέμπτῃ κατηχήσει γέγραπται

¹ Ἐν κατηχήσει ἕκτη «Πεῖθει γάρ με διὰ χρόνου ἐνεργεῖν τὸ οἰκεῖον καὶ τεθειμένον ὑπὲρ καπνοῦ τὸ τῆς διδασκαλίας πηδάλιον καθιέναι πάλιν καὶ μοι διαθερμαίνει τῆς ψυχῆς τὸ γόνιμον καὶ πρὸς ὠδῖνας λόγου ἀναξωπυρῶν, λύει μὲν τῆς χρονίου σιωπῆς» (σ. 41) καὶ κατωτέρω «Τάχα γὰρ εἰς τέλος σιωπῶντες ἐλεγχοίμεθα ἂν, εἰ μὴ ἐτήσιος ἐπιδημοῦσα νηστεία ἐδίδου μικρὸν τῆς ματαιότητος ἀναπνεῖν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπανέρχεσθαι, πρὸς δὲ καὶ τῆς τοῦ λόγου διακονίας ἄπτεσθαι» (σ. 43), ἐν κατηχήσει ὀγδόῃ «Ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, μὴ καθ' ἕκαστον μόνον ἐνιαυτοῦ κύκλον ἀφοσιοῦσθαι με τὴν πρὸς ὑμᾶς ταύτην προσλαλιάν, ὡς ἀπλῶς ἔθει δουλεύοντα ἢ ἄλλως τῷ καιρῷ πευθόμενον» (σ. 99) καὶ κατωτέρω «Δεῖ δὲ τὴν ἐτήσιον γοῦν ταύτην ὁμιλίαν» (σ. 100) καὶ κατωτέρω «ἀγαπητὸν εἰ καὶ λεπτάς οὕτω δι' ἔτους ὀψὲ ψεκᾶδας ὑμῖν ἐπιστάζομεν» (σ. 100), ἐν κατηχήσει δωδεκάτῃ «Ἄλλ' ἢ τὰ ἐτήσια δὴ ταῦτα τῆς νηστείας εἰσβατήρια διομιλησόμεθα» (σ. 323) καὶ ἐν κατηχήσει δεκάτῃ ἕκτη «ἐμὲ μὲν περὶ τὴν ἐτήσιον ταυτηνὴν τοῦ λόγου καταβολὴν» (σ. 508).

« Ἀλλά γε τὰς ὀκτῶ ταύτας, περὶ ὧν ἄρτι διομιλούμεθα, ἔγνωτε πάντως, ὡ παρόντες, ὅπως ἀλληλουχοῦνται· καὶ κατὰ σημερινὰς λίθους εἰς μίαν στραγγαλιὰν μία μᾶς κολλημένη συνείρονται. Γαστριμαργία μὲν γὰρ πορνεία, πορνεία δὲ φιλαργυρία, φιλαργυρία δὲ ὀργή, ὀργή δὲ λύπη, λύπη δὲ ἀκηδία, ἐπὶ πάσαις δὲ κενοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια, συνάπτονται (σ. 843) καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ¹. Ἐν τέλει δὲ τῆς πρώτης τῶν ὀμιλιῶν τούτων, τῆς εἰκοστῆς πρώτης, γίνεται λόγος περὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ δὴ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καταδίκης αὐτῶν,² ἐν τέλει τῆς τρίτης, τῆς εἰκοστῆς τρίτης, περὶ τοῦ σταυροῦ³, καὶ ἐν τῇ ἕκτῃ, τῇ εἰκοστῇ ἕκτῃ, ἀναφέρεται ἡ εἴσοδος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπὶ ὄναριου καθημένου.⁴ Κατὰ ταῦτα ἢ μὲν πρώτη

¹ Κατήχησις εἰκοστῆ πρώτῃ « Ἐφθνημεν δὲ ἤδη περὶ ἐγκρατείας καὶ γαστριμαργίας διαλέξασθαι, διαλεκτέον ἡμῖν ἐστὶ τανῦν περὶ τῶν ἀντιθέτων καὶ ἐπομένων ἐκείναις, πορνείας καὶ σωφροσύνης φημί » (σ. 713). Κατηχ. εἰκοστῆ δευτέρα « Καὶ περὶ μὲν γαστριμαργίας καὶ τῆς ἀντιθέτου ταύτης ἐγκρατείας ἤδη διελέγμεθα, ἀλλὰ καὶ περὶ πορνείας, τοῦ πονηροῦ γαστριμαργίας γεννήματος, καὶ περὶ τοῦ καλοῦ βλαστήματος ἐγκρατείας, τῆς σωφροσύνης » (σ. 755). Κατηχ. εἰκοστῆ τρίτῃ « Ἐν μέν ταῖς προελθούσαις κυριωνύμοις ἡμέραις τῆς ἁγίας ταύτης τεσσαρακοστῆς περὶ τῶν τριῶν, γαστριμαργίας, πορνείας, φιλαργυρίας διελέχθημεν, νῦν δὲ περὶ τῆς ἐξῆς διαλεξόμεθα ὀργή δὲ ἦν μετὰ αὐτάς τεταγμένη » (σ. 786). Κατηχ. εἰκοστῆ τετάρτῃ « Τέτακται μὲν δὴ μετὰ τὸν περὶ ὀργῆς λόγον ὁ περὶ τῆς λύπης ἐπομένως καὶ καθ' ἑαυτόν » (σ. 815). Κατηχ. εἰκοστῆ πέμπτῃ « Ἐπεὶ οὖν περὶ ὀργῆς, εἶτα λύπης ἐφθνημεν ἰδίᾳ διαλέξασθαι, ἀκόλουθον σήμερον καὶ περὶ ἀκηδίας εἰπεῖν » (σ. 844). Κατηχ. εἰκοστῆ ἕκτῃ « Συλληπτέον γὰρ ἀμφοτέρας μᾶ διαλέξει, ὅτι τε ἀλλήλων εἴπερ τινὲς συνήρτηνται, ὡς ἐνίοις ἐνιζόντας τὰς δύο μὴ λέγειν ὀκτῶ τοὺς λογισμοὺς, ἀλλ' ἑπτὰ » (σ. 862).

² « Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ἑορτάζομεν σήμερον, αὕτη τῆς νῦν πανηγύρεως ἡ ὑπόθεσις, θυόντων χαριστήρια τῷ Σωτήρι, οἷς τὴν νυμφευομένην αὐτῷ ἐκκλησίαν τῆς συκοφαντίας ἀπήλλαξε, τοὺς δὲ τετολημκότας νεώτερα κατ' αὐτῆς κακοὺς κακῶς ὤλεσε, μᾶλλον δὲ καλῶς καὶ ἀξίως τῆς ἀσελγοῦς αὐτῶν ὕβρεως. Διὰ ταῦτα συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ γειτονας ψυχὰς ἡ μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία, ὡς ἢ ἐν Εὐαγγελίοις γυνή, ἢ σαρώσασα τὴν οἰκίαν καὶ ἣν ἀπόλεσεν εὐροῦσα δραχμὴν, καὶ συγκαλεῖται παρακελεύεται ὅτι καὶ αὕτη τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, ἣν εἶχε πρὸ μικροῦ ὡς βασιλικὴν δραχμὴν εὔρε, ταῖς κοινοτρώδει· βλασφημίαις τῶν αἰρετικῶν συγχωνυμένην καὶ κινδυνεύουσαν ἀπολωλέναι, εἰ μὴ καλῶς ποιῶσα λύχον μὲν ἤψε, τὸν τῆς ἀληθείας πυρσόν, ὡς σάρωθρον δὲ τὸν ἀναθεματισμὸν μετὰ χεῖρας λαβοῦσα, τὸν οἶκον ἑαυτῆς ἀπεσάρωσε καὶ τοὺς περὶ τὸν φερωνύμως οἷς ἔλεγε τε καὶ ἔπραττε κοπρωνομοῦντα λήρους βδελυροῦς τε καὶ σκυβαλώδεις ἐξεφόρησε » (σ. 751) καὶ κατωτέρω. « Ἀλλ' ἵνα μὴ δοκῶμεν ἐπεμβαίνειν πάλαι κειμένοις καὶ σεσηπόσι τοῖς ταλαιπώροις, ἐκείνοι μὲν ἑρρόντων ταῖς παλαμναιοτάταις ἄραις τοῦ ἀναθέματος δημοσίᾳ βαλλόμενοι » (σ. 753).

³ « Τίς ἐν διανοίᾳ τὸν δεσποτικὸν σταυρὸν λαθῶν τὴν πᾶσαν πικρίαν ἐξελάσει τῆς καρδίας, σταυρὸν, ὅς καὶ πάλαι τυπούμενος θάλασσαν διέσχε καὶ διεῖλε πέλαγος καὶ πέτραις ὑδροχοεῖν ἔπεισε καὶ τὸν Ἀμαλὴν ἐτρέψατο καὶ Μερρὰν κατεγλύκανε καὶ δῆγματα ὄφρων ἐξιάσατο μόνον βλεπόμενος; Τσαῦτα καὶ τοιαῦτα σταυρὸς ἐκαινούργει τυπικῶς σκιαγραφούμενος. Τὰ δὲ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνάργειαν τίς λόγος ἀξίως διηγῆσεται, θανάτου λέγων νέκρωσιν, Ἄδου κατάλυσιν, δαιμόνων ἐκτοπισμὸν, εἰδώλων ἀφανισμόν, ἐλευθερίαν ψυχῶν, αἰχμαλωσίαν κόσμου σωτήριον; » (σ. 810).

⁴ « Τί γὰρ ἄλλο διδάσκει (ὁ Χριστός), εἰ μὴ μετριοφροσύνην; Οὕτως εὐτελῶς ὄναριφ ἐποχεῖται ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουθεῖμ » (σ. 863).

ὁμιλία ἀπηγγέλη κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδοξίας διὰ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν τῶν εἰκονομάχων καὶ καθόλου τῶν αἰρετικῶν, ἡ δὲ τρίτη κατὰ τὴν τρίτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, τὴν Κυριακὴν τῆς Σταυροπροσκυήσεως, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ὕψωσιν καὶ προσκύνησιν τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡ ἕκτη, ἡ εἰκοστὴ ἕκτη, τὴν ἕκτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, τὴν Κυριακὴν τῶν Βατῶν, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Χριστοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπὶ πώλου ὄνου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι αἱ τελευταῖαι ἕξ κατηχήσεις ἐξεφωνήθησαν κατὰ τὰς ἕξ Κυριακὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Πρὸ ὅμως τῶν ἕξ τούτων κατηχήσεων προηγήθη ὁμιλία, ἐν ἣ ὁ Μιχαὴλ ὑπεσχέθη τοῖς αὐτοῦ ἀκροαταῖς νὰ ὁμιλήσῃ «περὶ τῶν ἐπομένων ἐγκρατεία τε καὶ γαστριμαργία κακιῶν καὶ ἀρετῶν»¹.

Κατὰ ταῦτα ὁ Μιχαὴλ πρό τινος, πιθανώτατα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, εἶχεν ὁμιλήσει πρὸς τοὺς πιστοὺς περὶ ἐγκρατείας καὶ γαστριμαργίας καὶ ὑποσχεθῆ αὐτοῖς νὰ ὁμιλήσῃ προσεχῶς περὶ τῶν ἐπομένων ταύταις κακιῶν καὶ ἀρετῶν, περὶ ὧν νῦν δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ἔνεκα τῆς πληθώρας τῆς ὕλης. Ἐγείρεται λοιπὸν ἀμέσως τὸ ἐρώτημα τίς ἐκ τῶν εἴκοσι κατηχήσεων προηγήθη τῶν ἕξ τούτων τελευταίων, τῶν ἐκφωνηθεισῶν κατὰ τὰς ἕξ Κυριακὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Τὸ φυσικώτερον θὰ ἦτο, ἐὰν ἡ κατηγήσει αὕτη ἦτο ἡ τελευταία, δηλαδὴ ἡ εἰκοστὴ. Ἄλλ' ἐν τῇ εἰκοστῇ κατηγήσει δὲν γίνεται λόγος περὶ ἐγκρατείας καὶ γαστριμαργίας καὶ περὶ ἀναβολῆς τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπομένων ταύταις κακιῶν καὶ ἀρετῶν. Τοῦναντίον ἐν τῇ δεκάτῃ κατηγήσει, ἐν τέλει, λέγεται «Ἔχετε καὶ τοῦτον περὶ ἐγκρατείας τὸν λόγον καὶ τῆς ἀντιθέτου ταύτης γαστριμαργίας. Ἦβουλόμεν δὲ καὶ περὶ τῶν ἐπομένων ἑκατέρω τούτων λέγειν ἔτι· ἀλλ' ἔνα μὴ τὰς ἀκοὰς ἀποκναίσητε, τῆς ὁμιλίας μηκνυομένης, νῦν ἅπιτε χαίροντες, θεοῦ δὲ διδόντος τὸ δύνασθαι, διαλέξομαι περὶ τῶν ἐξῆς ἀρετῶν τε καὶ κακιῶν ἐς νέωτα» (σ. 258).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι αἱ ἕξ τελευταῖαι κατηχήσεις, αἱ φέρουσαι

¹ Ἐν τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ κατηγήσει παρατηρεῖ «Ἐπειδὴ κατὰ τὸ δοθὲν σύνθημα πάραστε καὶ νῦν δεῦρο συνταταγμένοι, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί, καὶ με περιστάντες εἰσπράττεσθε τήμερον, ὅπερ ὑπέστην ἔναγχος λόγου χρέος ἔθειλοντῆς, φέρε τὰ τῆς ὑποσχέσεως ἀποδοὺς τὴν ὀφειλὴν διαλύσωμαι, εἰ καὶ πολλὴν οὖσαν καὶ τὴν ἡμετέραν ἐν λόγοις πενίαν ὑπερβάλλουσαν, ἀναγκασίαν δ' ὅμως ἡμῖν ἅπαξ ὑποσχομένοις ἀκουσίως καὶ ὀφλουσι. Τίς δὲ ἡ ὀφειλή, ἣν ὑπέστημεν πρότριτα; Περὶ τῶν ἐπομένων ἐγκρατεία τε καὶ γαστριμαργία κακιῶν καὶ ἀρετῶν διαλέξασθαι, ὡς καὶ αὐτοὶ μέμνησθε δήπου ἀπὸ τοῦ περὶ τούτων λόγου, ἐπομένου μὲν τοῖς τηλικαῦτα εἰρημένοις, οὐ προστιθεμένου δὲ διὰ τὸ τῆς ἀμετρίας πλήσιον, εἰς δεῦρο δ' ἀναβεβλημένου καὶ ἀποδοθησομένου κατὰ καιρὸν. Καὶ γοῦν ἡμεῖς μὲν, ὅπερ ἀπηγγειλάμεθα ὡς ἕξον καταβαλώμεθα, ὑμεῖς δὲ χερσὶν ὑπταίς, μᾶλλον δὲ ἀκοαῖς ὀρθαῖς τὰ καταβαλλόμενα δέχοισθε» (σ. 710).

τούς ἀριθμούς 21 - 26, δὲν συνδέονται καὶ ἐπομένως δὲν ἔπονται τῆς εἰκοστῆς, ἀλλὰ τῆς δεκάτης. Οὕτως ὅμως ἐχόντων τῶν πραγμάτων προβάλλει ἀμέσως τὸ ἐρώτημα πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ἡ ἀνωμαλία αὕτη περὶ τὴν κατάταξιν τῶν κατηχῆσεων. Δύο εἶναι αἱ δυνατὰ λύσεις τῆς ἀνωμαλίας ταύτης, ἢ ὅτι αἱ εἴκοσιν ἕξ κατηχῆσεις δὲν ἔχουσι καταταχθῆ χρονολογικῶς ἢ ὅτι αἱ τελευταῖαι ἕξ κατηχῆσεις κακῶς ἔχουσι ἀριθμηθῆ ὡς εἰκοστὴ πρώτη - εἰκοστὴ ἕκτη, διότι αἱ κατηχῆσεις εἶναι μόνον εἴκοσιν, αἱ δὲ τελευταῖαι ἕξ, αἵτινες δὲν ἀπηγγέλησαν κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, ὡς αἱ λοιπαὶ εἴκοσιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἕξ Κυριακὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἀποτελοῦσαι ἓν ὄλον θὰ εἶχον ἰδίαν ἀρίθμησιν. Τῶν λύσεων τούτων ὀρθὴ εἶναι ἡ δευτέρα τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐν τῇ δεκάτῃ ἕκτη κατηχῆσει λέγεται ρητῶς «Ἐκκαιδέκατον ἤδη τοῦτον ἐνιαυτὸν ἱερατεύω παρ' ὑμῖν, ὧ οὗτοι, καὶ τὴν μὲν ἐπέτειον τοῦ λόγου ποιοῦμαι σποράν» (σ. 509). Κατὰ ταῦτα ἡ δεκάτῃ ἕκτη κατηχῆσις ἔχει ὀρθῶς ἀριθμηθῆ συμπίπτουσα πρὸς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Μιχαήλ¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Μιχαήλ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατείαν αὐτοῦ ὀμιλῶν ἀπαξ κατ' ἔτος, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, ἐξεφώνησεν ἐν ὄλῳ εἴκοσι κατηχητηρίους λόγους καὶ ὅτι ἐπομένως ἢ ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατεία αὐτοῦ διήρκεσεν εἴκοσι περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηνηῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Τοιοῦτοτρόπως ἀποδεικνύεται ὀρθὴ ἡ μετὰ τόσης ὀξυνοίας ὑποστηρικθεῖσα δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων γνώμη τοῦ ἀοιδίμου Σπ. Λάμπρου ὅτι ὁ Ἄκο-

¹ Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ δεκάτῃ ἕκτη κατηχῆσει παρατηρεῖ ὁ Μιχαήλ «Καιρὸς γὰρ ἦδη προσθεῖναι δι' ἃ μικροῦ ἂν ἐκωφώθηναι καὶ ἐσιγήσαμεν, πρῶτον μὲν διὰ τὰ ἐπιρρυέντα ἡμῖν ἀνιαρά, ὅφ' ὧν κατοποθῆναι τελέως οὐκ ἀνθρωπίνης ἦν ἔργον δυνάμει, θεοῦ δὲ μόνου τοῦ καὶ φυγάδα προφήτην ἐξ ἐγκάτων κητῶν ἀνεσπακότος καὶ ἐκ λεοντείων ῥυσαμένου χασμάτων ἕτερον» (σ. 509) καὶ κατωτέρω «οἱ μωροὶ δὲ ποτε φρονήσαντες ἐν πολλῇ βουλῇ σύνεσιν εὐρωμεν καὶ μὴ ὡσπερ φύλλα πίπτωμεν καὶ σχολάσαντες γινώμεν τὸν μέγαν πειρασμόν, τὴν μετ' αὐταρκείας εὐσέθειαν καὶ οὕτω, τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων ἐνισχύοντος, οὐκ ἂν ἔτι τοῖς ἀτίμοις παιζώμεθα πάθεισιν, οὐδ' ἂν ὀμοφύλοισι ἀνδράσι, τὸ σχετιώτατον» (σ. 518). Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡδύνατό τις νὰ νομίσῃ ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς κατὰ τῶν Ἀθηνηῶν ἐπιδρομῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Σγουροῦ καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Μιχαήλ. Ἀλλ' ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη δὲν ἐγένετο τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Μιχαήλ, ὅτε, ὡς ρητῶς λέγεται ἐν τῇ κατηχῆσει ταύτῃ, ἐξεφωνήθη ἡ δεκάτῃ ἕκτη κατηχῆσις. Κατὰ ταῦτα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Λέοντος Σγουροῦ, ἀλλὰ περὶ ἐπιδρομῆς πειρατῶν. Καὶ τὰ ἀναφερόμενα δ' ἐν τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ κατηχῆσει «ἐπίπερ ἐκδημοὶ γενέσθαι παρεσκευάσμεθα, ἵνα καὶ διαστάνας τοπικῶς συναπτώμεθα σχετικῶς» (σ. 574) δὲν ἀναιροῦσι τὴν παραδοχὴν τῆς χρονολογικῆς κατάταξίσεως τῶν κατηχῆσεων, διότι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς εἰς Εὔβοιαν ἀποδημίας τοῦ Μιχαήλ, ἀλλὰ περὶ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ μᾶλλον περὶ τινος ἀποδημίας ἀγνώστου ἡμῖν ἐκ τῶν γνωστῶν ἡδὴ πηγῶν. Ἐὰν ἡ ἀποδημία αὕτη ἐγένετο ἢ ὄχι δὲν γνωρίζομεν.

μινᾶτος ἐγένετο μητροπολίτης Ἀθηνῶν τῆ 1182 καὶ οὐχὶ τῆ 1175 ὡς πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ παρεδέχοντο. Ὁ Ἀκομινᾶτος ἐγένετο μητροπολίτης Ἀθηνῶν τῆ 1182, ἐξεφώνησεν ἔπειτα εἴκοσι κατηχητικούς λόγους, ἀνὰ ἓνα κατ' ἔτος, ἐπομένως ἐξεφώνησε κατηχητικούς λόγους μέχρι τοῦ 1202, ὅποτε ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Λέοντος τοῦ Σγουροῦ καὶ ἔπειτα τῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατὰ τὸ 1204 δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκφωνήσῃ κατηχητικούς λόγους.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῶν κατηχήσεων τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου. Σπουδαιόταται δὲ εἶναι καὶ αἱ εἰδήσεις, τόσον αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ὅσον καὶ αἱ πολιτικαί, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν αἱ κατηχήσεις αὗται. Τῶν εἰδήσεων τούτων ἀναφέρω κατωτέρω τινάς, τὰς κυριωτέρας.

1. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀκομινάτου ὑπῆρχον πολλοὶ δισχυριζόμενοι ὅτι ἡ πίστις μόνη σώζει ἄνευ τῶν ἀγαθῶν ἔργων «Πολλῶν γὰρ πολλὰκις ἀκήκοα λεγόντων ὅτι καὶ μόνη ἡ πίστις ἄνευ ἀγαθῶν ἔργων οἷα τέ ἐστι σώζειν τὸν ἄνθρωπον, πρὸς οὓς οὐκ ἄκαιρον οἶμαι μέτρια ἄττα προσδιαλέξασθαι» (σ. 104). Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀκομινάτου δι' ἐπιχειρημάτων νὰ ἀνατρέψῃ τὴν γνώμην αὐτὴν ἀποδεικνύει τὴν διάδοσιν αὐτῆς.

2. Ἀποκρούει τελειῶς τὴν ἀξιομισθίαν τῶν ἔργων ῥητῶς λέγων «Ἀπόκριναί μοι ὡς υἱὸς εἰργάσω τὸ ἀγαθόν; Οὐκοῦν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν οὐ μισθοῦ τινος ἔνεκα εἰργάσω τὴν ἀρετὴν καὶ πῶς παρ' ἀνθρώπων ζητεῖς δόξαν ἀρετῆς ἄθλον, ὃ οὐδὲ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς λαβεῖν δικαιοῖς; (σ. 868) καὶ κατωτέρω «Ἔστω πάντα κατώρθωκας, πᾶν εὐαγγελικὸν ἠκριβώσω πολιτεύμα, ἔχεις δὲ καὶ τὴν καρδίαν ἀγνήν, ἀλλ' εἰ μὴ λέγεις καὶ φρονεῖς ἀχρεῖον σεαυτὸν καὶ μηδὲν κατορθωκότα, οἴχεται σοι πάντα» (σ. 869).

3. Ἡ νηστεία ἐξακολουθεῖ ἔτι νὰ εἶναι ἀκαθόριστος. Μία κυρίως ὑπάρχει νηστεία, ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα¹, ἀλλὰ καὶ αὕτη εἶναι ἀκαθόριστος καὶ ὡς πρὸς τὸν τρό-

¹ Ἐν τῇ πέμπτῃ κατηχήσει παρατηρεῖ «Ἀσπασώμεθα τοίνυν τὸ θεόπεμπτον τοῦτο χρῆμα καὶ δι' ἔτους ἐπιδημήσαν ἡμῖν μεθ' ἡθονῆς ὑποδεξώμεθα, καίτοι ἔδει σύνοικον ἔχειν αἰεὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ μὴ παραγκωνιζέσθαι ποτε παρὰ τῆς τῆς ἀκρασίας ἢ τοῦ ἡμετέρου βίου δίστασθαι» (σ. 37) καὶ κατωτέρω «Τὸ γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ φέρειν καρπὸν καὶ μὴ διηνεκεῖ βρῦειν καρπῷ εἰς ταῦτόν τῃ ἀκάρπῃ παράπαν Χριστὸς τίθεται» (σ. 38). Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ «Τί γινόμεθα διανομεῖς ἄνισοι τῶν ἐπιβαλλόντων ψυχῇ καὶ σώματι. Τί τὸ πᾶν ἀποκληροῦμεν σαρκί, τὴν δὲ ψυχὴν ἐῶμεν ἀπόκληρον; Διέλωμεν τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ δῶμεν μερίδα τοῖς ἐπτά καὶ γε τοῖς ὀκτώ, τῇ μὲν παρούσῃ καὶ βεούσῃ ζωῇ τὰς ἄνω τῶν τριακοσίων, τῇ δὲ μελλούσῃ καὶ ἰσταμένῃ τὰς τεσσαράκοντα. Ἄνισος μὲν γὰρ καὶ οὕτως ἡ διανομή καὶ οὕτως ἄδικος. Τὰς πλείους γὰρ ἔδει τῇ μέλλοντι προσκληροῦν αἰῶνι, τῇ δὲ παρόντι τὰς ἥττονας» (σ. 94). Ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ κατηχήσει «Ταῦτα ἄρα καὶ οἱ θεομοθεταὶ τῆς ἐκκλησίας ἀναλόγως καὶ ὡς ἔβην τοῦ τηλικούδε μυστηρίου νομοθετοῦντες τὴν διὰ νηστείας προκά-

πον και ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν. Τινὲς μένουσιν ἄσιτοι, διότι κατὰ τὸν Ἄκομινάτον «νηστεία ἐστὶν ἀγευστία βρωμάτων και πομάτων ἐπὶ μακρότερον τοῦ συνήθους χρονικὸν διάστημα» (σ. 51), ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας, ἄλλοι ἐπὶ τρεῖς, ἄλλοι ἐπὶ δύο, ἄλλοι ἐπὶ μίαν, ἄλλοι μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ὁ Χριστὸς οὐκ ἄγχει τὸν μὴ προαιρούμενον ἢ μὴ δυνάμενον νὰ νηστεύσῃ, ἀρκετὸν δὲ εἶναι νὰ νηστεύσῃ τις και τρεῖς ἐβδομάδας ὡς ὁ Δανιήλ, και μίαν ἢ και ἡμισυ ἐβδομάδος¹. Τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς προηγείται ἡ ἐβδομάς τῆς Τυροφάγου, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἔτρωγον γάλα, τυρὸν και ἰχθύας².

4. Τὸ ἅγιον βῆμα ἐχωρίζετο ἔτι τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ κιγκλίδων, μόνον δὲ οἱ

θαρσιν, πρὸ μὲν τῶν λουπῶν ἑορτῶν ἀόριστόν τι διάστημα τῆς νηστείας παρέδωσαν, τὸ πᾶν τῆς ἡμέτερας γνώμης ἀναρτησάμενοι, πρὸ δὲ τοῦ θειοτάτου Πάσχα και ὄρον νηστείας διωρίσαντο ὡς πρὸς τῇ λουπῇ ἀποχῇ τῶν ἐμφύχων και χρῆσιν ἐλαίου και οἴνου γεῦσιν ἀπέπασθαι» (σ. 146).

¹ Ἐν τῇ πέμπτῃ κατηχήσει παρατηρεῖ «Τὸ μὲν δὴ περαιτέρω τῶν τεσσαράκοντα υπερβαίνειν ἀπεριῖξε δὴπου, οἷς αὐτὸς οὐκ ἐπέτεινε και θρασὺς ἂν εἶη, μᾶλλον δὲ μεμηνῶς ὁ Θεὸν ἢ θεοσιδεῖς ἄνδρας υπερβάλλειν φιλοτιμούμενος· αὐτὸς δὲ τούτων τῶν ὄρων μένοντας ἀφήκε μετρεῖν ἕκαστον τὴν οἰκειαν προθυμίαν εἶτ' οὖν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἄγχει Χριστὸς τὸν μὴ προαιρούμενον ἢ μὴ δυνάμενον· ἀμέλει τοι και Δανιήλ τρεῖς ἐβδομάδας νηστευκῶς ἀπελείφθη μὲν Μωσέως και Ἡλιοῦ κατὰ γε τὸν τόνον τοῦ διαστήματος, οὐ μέντοι και τοῦ βραβείου τῆς νηστείας διήμαρτεν ὡς ὑστερήσας ἢ παραλύσας τοὺς κειμένους θεσμούς, θειοτέρας δὲ και αὐτὸς εἶδεν ὁράσεις και ἀποκαλύψεις ὁράσεων, ὡς οὐδὲν ἤττον ἐκείνων διὰ τοσοῦδε τὰ νοερά ψυχῆς ὄμματα καθηράμενος. Και γοῦν και ἡμεῖς, εἰ και μὴ ὅλας ἐβδομάδας, ἀλλ' οὖν ἐβδομάδα ἢ ἡμισυ ἐβδομάδος νηστεύσωμεν, ὅποσον και οἱ τρυφηλοὶ Νινευῖται; δηλαδή. Εἰ δὲ ἀκείνων ἐσμέν μαλακώτεροι, τρεφώμεθα μὲν ἐκάστης ἡμέρας, ἐγκρατῶς μέντοι και τότε και καταδύοντες ἡλίου, ἵνα μὴ βλέπωιν ἐσθιοντας ὑπέργειος ὧν ἔτι πολλὴν ἀκρασίαν ἡμῶν κατηγορηῖ. Οὐκ ἔστιν ἡ μονοσιτία νηστεία, πλὴν ἡ ὀψιαίτατα και ἐγκρατέστατα γίνονται» (σ. 3). Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ «Ἀλλὰ νηστεία ἐστὶν ἀγευστία βρωμάτων και πομάτων ἐπὶ μακρότερον τοῦ συνήθους χρονικὸν διάστημα. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τεσσάρων ἡμερῶν ἐσθίει, ὁ δὲ τριῶν, ὁ δὲ δύο, ὁ δ' αὐτὸν παρά μίαν, ὁ δ' ἐπ' ἐλάχιστον μέχρι τοῦ καταδύναι τὸν ἡλιον· πλὴν οὐδὲ τότε χρῆσιν ὄρον τοῦ ἐσθίειν τιθέναι τὸν κόρον, οὐδ' ἀπὸ τοῦ δρόμου τῆς νηστείας εἰς ἀσελγῆ τινα πανδοκεῦτριαν καταλύειν τὴν πληρομονήν, ἐπὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ διαναπαύεσθαι βραχὺ, εἶτα τοῦ περὶ τὴν νηστείαν τόνου πάλιν ἀπτεσθαι» (σ. 51) και ἐν τῇ ἐνάτῃ «Ὡς ἔγωγε και γυναῖα οἶδα και παιδάρια παρά μίαν ἢ και δευτέραν ἡμέραν ἐσθίειν φιλοτιμούμενα» (σ. 159). Και ἐν τῇ εἰκοστῇ «Ἡ γὰρ οὐχ ὁρῶμεν ἐνίουσ τὴν μὲν πρώτην τῶν ἐβδομάδων ἀτρόφους μικροῦ διακαρτεροῦντας, εἶτα οὐδὲ μέχρι καταδύσεως ἡλίου νηστεύοντας, ὡσπερ εἰ τὸ διάστημα τῆς νηστείας ἡμερῶν ἐβδομάδι περιεγράφετο, ἀλλ' οὐχ ἐβδομάδι ἐβδομάδων συμπαραξτείνετο» (σ. 667).

² Ἐν τῇ εἰκοστῇ κατηχήσει παρατηρεῖ «Και πᾶσα μὲν εὐθὺς κρεωδαῖσια ἐξ ἀέρος και γῆς δασμολογομένη τῇ γαστρὶ, ὧ τοῦ πολυδυνάμου κηρύγματος, φροῦθη παρόχετο· τύφος δὲ τραπέζων κατέσταλται και κόρος ὡς ὑδρωσ πατῆρ ἀτιμάζεται, ἀντεισῆχθη δὲ κεκολασμένη και ἄκομπος δίαιτα, μόνοις ἱλαρνομένη γάλακτι και τυρῷ και ἰχθύσι τοῖς λαχοῦσιν, ἔσχατον ἀπήχημα ἐμφύχου και αἰσθητικῆς ζωῆς, πάντων ἀθρόον και ἀλύπως μετασκευασμένων και πρὸς τὸ ἄνοσον ἐκ περιέργου ὀσφαγίας ἐπιδιδόντων και τρίβον ὁδοποιούντων τῇ παρουσίᾳ νηστείας ἀγχώμαλον» (σ. 666).

μοναχοί, οἵτινες ἀπέβαλλον τὰ περιττά τῆς τριχός, ἔφερον ἴδιον ἔνδυμα ἀνταλλάξαντες τὴν μαλακὴν ἀμπεχόνην διὰ τοῦ τριδωνίου καὶ τούτου μελανοῦ¹.

5. Οἱ Ἀθηναῖοι τείνοντες πρὸς τὰ ἐγκόσμια δὲν μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς ναοὺς², οἵτινες οὕτως μένουσι κενοί³. «Εἰ δὲ καὶ συνέλθοιτέ ποτε δεῦρο, βαβαὶ τῆς φλυαρίας, βαβαὶ τῆς κραυγῆς. Ἀγορὰν εἶποι τις ἂν θορυβώδη καὶ ταραχωδεστάτην ὄραν. Ὡστ' ἔγωγε οὐκ οἶδα πότερον δούρωμαι μᾶλλον, τὸ μὴ συνιέναι ὑμᾶς δεῦρο κατ' ἐνδελείχειαν ἢ τὸ συνεληλυθότας ποτέ καταδολεσχεῖν καὶ τότε τῶν ἱερῶν ὕμνων καὶ ὑπερηχεῖν ἀγοραίοις βομδήμασι» (σ. 322).

6. Μετὰ λύπης παρατηρεῖ ὅτι τὸ κήρυγμα δὲν φέρει καρπὸν. Τὰ ριφθέντα σπέρματα τοῦ σπορέως τοῦ Ἐὐαγγελίου, ἐκτὸς τῶν πεσόντων παρὰ τὴν ὁδόν, ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ τὰς ἀκάνθας, ἔπεσον καὶ εἰς εὐφορον γῆν καὶ ἔφερον καρπὸν, ἐνῶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ριπτόμενα σπέρματα οὐδένα καρπὸν φέρουσι. Δὲν γνωρίζει ἐὰν αἴτιοι τούτου εἶναι αὐτοὶ μόνον ἢ καὶ αὐτός³. Μετὰ λύπης δὲ παρατηρεῖ ὅτι τὸ κακὸν

¹ Ἐν τῇ πέμπτῃ κατηχήσει παρατηρεῖ «Νῦν δ' ἡ καθ' ἡμᾶς ἱερά κιγκλῖς αἴτη τὸ ἱερατεῖον τοῦ λοιποῦ διστώσα δχλου ὑποσημαίνει ὅσον τῶν ἔνδον ἡμῶν πρὸς τοὺς ἐκτὸς τὸ διάφορον... Τί σοι τὸ τριδώνιον βούλεται, ὅπερ ἀντηλλάξω τῆς μαλακῆς ἀμπεχόνης; Ἴνα τί δὲ καὶ τῆς τριχός ἀπέθου τὰ περιττά καὶ τὴν γλυκειὰν ἐξωμόσω τυραννίδα τοῦ γάμου καὶ τὴν ἔνσαρκον ἀπέπτυσας δαιταν... Μάτην τὴν κεφαλὴν τῶν φυσικῶν βοστρύχων ἐφίλωσας, εἰς κενὸν δέ σοι καὶ τὸ χιτῶνιον μεταχρωματισθὲν μεμελάνωται» (σ. 16 — 18) καὶ ἐν κατηχήσει δεκάτῃ «Ὅρατε δὴ καὶ τὴν τοῦ βήματος ταύτην κιγκλίδα τῶν φαινομένων διαδατικώτερον ὅτου χάριν τὸ ἱερατεῖον διαστέλλει τοῦ λοιποῦ πληρώματος, ἢ δῆλον ὡς ἐκκεκριμένον τοῦ πολλοῦ καὶ δημώδους καὶ διὰ θειοτέρου πολιτεύματος ἐγγίζον Θεῶν, ὡσπερ, οἶμαι, καὶ τὸ τρίχινον τριδώνιον καὶ ἡ τῆς ἀγαμίας ἐπαγγελία καὶ κρωθαισίας ἀποχὴ οὐδὲν ἄλλ' ἢ σύμβολά εἰσι τοῦ καινὸν τινα βίον μετιέναι καὶ ἕξαλλον καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερκαίμενον» (σ. 228).

² Ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ κατηχήσει παρατηρεῖ «Ὁ μὲν γὰρ περὶ γῆν πονεῖ καὶ προσευχῆς ἀμελεῖ... ὁ δὲ περὶ ἀμπελώνας ἔχει καὶ οὐκ εἰς νοῦν βάλλεται καὶ κινδυνεύει ξηρανθῆναι... ἄλλος μελεθωνὸς ὢν ἐλαιῶνος, οὐχ' ὅπως ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος τῆ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐγκεντρίζεσθαι βούλεται, ἀλλ' οὐδ' ἐξανθήσαι τὴν ἀρχὴν ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς ἀνέχεται. Ἄλλος εἰς ἀπόδημον ἐμπορίαν στέλλεται καὶ ζημιούται τὸν καλὸν καὶ πολύτιμον μαργαρίτην, ὃν πάντων πριάμενος ὁ προσευχόμενος ἐγκολπίζεται. Εἰσὶ δ' οἱ, περὶ τεχνύδρια κατακεκυφότες, ὀκνοῦσιν ἀνανεῦσαι καὶ χεῖρας ἀνατενεῖν πρὸς τὸν εὐρόντα δὸδὸν ἐπιστήμης καὶ οὕτως οἱ οἴκοι τῶν προσευχῶν τῶν ἐπὶ προσευχῇ προσιόντων δρῶνται κενοί» (σ. 321).

³ Ἐν τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ κατηχήσει παρατηρεῖ «Ἐκκαδέκατον ἤδη τοῦτον ἐνιαυτὸν ἱερατεύω παρ' ὑμῖν, ὧ οὔτοι, καὶ τὴν μὲν ἐπέτειον τοῦ λόγου ποιοῦμαι σποράν, τῶν δὲ γε καταδαλλομένων οὐχ ὀρῶ τινα ἄλλως ἔκφυσιν, οὐ χόρτον, οὐ πλήρη σίτον ἐν τῆ στάχυι, πολλοῦ δέω λέγειν ἀγκάλιδας δραγαμάτων ἢ θημῶνα ἢ ἄλωνα. Ἄλλ' ὁ μὲν παραβολικὸς ἐν Ἐὐαγγελίοις τοῦ λόγου σπορεὺς μίαν γοῦν τῶν σπερμάτων εὗρε μοῖραν φερέκαρπον, τοῦ λοιποῦ παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ τὰς ἀκάνθας πίπτοντος· ἐγὼ δὲ δαίλαιος οὐδ' ὅποτιοῦν ἐκφόριον ἔχω δρεψάμενος οὐδὲ τῆ πλεῖον τῶν σπερμάτων ἀτυχῶν ἐν πολλοστῆ γοῦν μορίῳ παραμυθίαν ἠγνινοῦν κομίζομαι. Ποσάκις οὖν τῶν

είναι γενικὸν καὶ ἀναπολῶν τὸ παλαιὸν κλέος τῆς χριστιανωσύνης, πρὸς τὸ ὅποιον συγκρίνει τὴν παροῦσαν κατάστασιν, μετὰ πόνου ἀναφωνεῖ «Αἱ πλείους δὲ ἤπειροι, τοῦ καθαρῶ χριστιανῶν ἡρημωμένοι σπέρματος, ἀσεβῶν χῶρός ἐστι. Ποῦ μοι ἡ ὑψηλὴ λυχνία τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, ἐφ' ἣν ταιοῖδε καὶ τοσοῖδε λαμπτήρες τεθέντες παγκόσμια κατεπύρσευον; Οὐκ ἀπέσθηκε πάλαι, οὐκ ἐν σκότῳ που κέκρυπται, εἴ τις χριστιανῶν σπινθὴρ ὑπολειφθεὶς ἐκεῖ λέληθε; Ποῦ τῆς Αἰγύπτου τὰ πάτρια σεμνολογήματα, Αἰγύπτου, ἧς καὶ ἡ ἀοίκητος ἐρημία οὐρανοῦ πολίτας ἐξεθρέψατο, νῦν δὲ μᾶλλον συχνὸς ἐξ οὗ χρόνος τὰ τῆς ἀρετῆς ἀσκητικὰ γυμνάσια Ἰσραηλίταις ἀνεῖνται μηλόδοτα; Ἡ δὲ ἁγία Σιών, τὸ δὲ μνήμα τῆς αὐτοζωῆς, οὐ παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἐστι βαρβάρους, ὡς ἡ κιωτὸς παρ' ἄλλοφύλοις ποτέ;» (σ. 647).

7. Ἐν τέλει τῆς 19 κατηχήσεως πλέκων τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀποθανόντος ἡδὴ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ διδασκάλου, Εὐσταθίου τοῦ Θεσσαλονίκης, παρατηρεῖ μεταξὺ ἄλλων «καὶ νῦν σημεῖοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι δεξιόυται τοὺς προσιόντας, ξεναγῶν φιλοτίμως καὶ πανδαισίαν θαυμάτων ἐπιτάφιον προτιθέμενος. Ὁ γὰρ ἐπιτύμβιος λίθος ἐκείνου, ὡς ἡ τοῦ Μωϋσέως ἀκρότομος, εἰς πηγὰς ἰάσεων ἔστραπται, οὐ ῥάδιον πληγιτόμενος, τῷ δὲ τεθησαυρισμένῳ ἀγίῳ σώματι θαυμαστούμενος καὶ θηλάζει μέλι καινὸν ἐκ πέτρας ταύτης ὁ τῶν Θεσσαλονικέων ἐσμός, ὡσπερ καὶ ἔλαιον εὐῶδες ἐκ στερεᾶς πέτρας, τῆς μαρτυρικῆς μυροχεύμενος λάρνακος. Εἴ τις τι γὰρ τῶν μελῶν πεπήρωται, ἅμα τοῦ λίθου ὡς κρασπέδου δεσποτικοῦ προσήψατο καὶ παραχρήμα τῆς ἰάσεως ἦσθετο»¹. Ἡ εἴδησις αὕτη τοῦ Μιχαήλ περὶ θαυμάτων

κενῶν ἐλπιδῶν ἐμαυτὸν ἐταλάνισα, ποσάκις πρὸς ἐμαυτὸν τοιαῦτα διείλεγμαί· ὦ κενόσπουδε σὺ τοῦ λόγου σπορεῦ, ὦ τῶν ξυγεώρων πολυτλημονέστατε, τί τοῦτο καινὸν ἀτύχημα πάσχεις; Ἄρα εἰς μεγακῆτεα πόντον ῥιπτεῖς καὶ κατ' ἡλιθῶτων πετρῶν καὶ παρὰ τοῦτο κλάων μὲν αἰεὶ βάλλεις σπέρματα, οὐ ποτε δὲ χαίρων αἶρεις δράγματα. Πότε δὲ καὶ θῆσεις θαλύσια; Πότερον σὺ μόνος τῆς ἀκαρπίας αἷτιος, μὴ νεῶν νεώματα καὶ προσμαλίζων τὴν ἄρουραν, ἀλλὰ σπεῖρων ἐπ' ἀκανθῶν, εἴτε φειδομένως καὶ οὐκ ἐπ' εὐλογίαις παρὰ τὰ προφητικὰ τε καὶ ἀποστολικά παραγγέλματα ἢ καὶ τὸ ὕλοχαρὲς καὶ πετρῶδες τῆς ἀρούρης τῆ εὐετηρία προσίσταται ἢ καὶ σπερμολόγα πτηνὰ πρὶν ἢ ταῖς αὐλαξιν ἐντεθάφθαι τὰ σπέρματα διαρπάζουσιν. Φεῦ τῆς ἀτόπου συμφορᾶς. Πῶς οὐκ οἰμῶξω περιπαθέστερον τοῦ θρηνοῦντος προφήτου, ὅτι γέγονεν ὡς συνάγων ἐν ἀμῆτῳ καλάμην, αὐτὸς δὲ μὴ καλάμην συναγαγῶν μηδὲ χόρτου τὴν δρεπάνην γεύσας, ὅποιον ἀπαυτοματίζει τὰ δώματα» (σ. 510) καὶ κατωτέρω «Ἐγὼ δ' ὁμως, ἀνθροπίνως ὄρων εἰς πρόσωπον, εἶτα μὴ χεῖρα, μὴ κόλπον δραγματίων πληρῶν, κάθημαι τὸν κενὸν μόχθον πενθῶν καὶ τοῖς ἀτελεσφόροις ἰδρῶσιν ἐπισπένδων δάκρυα· ἀρετῶν γὰρ παντοῖα καταβαλλόμενος σπέρματα, οὐκ ἀνάλογον καὶ τὸ θέρος συνορῶ» (σ. 512).

¹ Ὁ Λάμπρος ἐν τῷ Ν. Ἑλλην. (τόμ. ΙΓ σ. 359 ἔ) ἔχει δημοσιεύσει τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐκ τῆς δεκάτης ἐνάτης κατηχήσεως, παρέλειψεν ὁμως τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅπερ ἀποτελοῦν τὸν ἐπίλογον τῆς κατηχήσεως ἀναφέρεται εἰς τὸν Εὐσταθίον. Τὸ παραλειφθὲν τεμάχιον ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Ὁ πάντα ἀληθεύσας σὺ καὶ μὴ διάνοιαν, μὴ λόγον, μὴ βίον μινανθεὶς ψεύδεις· ὦ μισήσας πᾶσαν ὑπόκρισιν ὡς ἐν πᾶσιν ἀληθευτικὸς ἐν τε λόγοις καὶ πράγμασι καὶ παρὰ τοῦτο καὶ φανερόμισος,

τελουμένων ὑπὸ τοῦ λειψάνου τοῦ Εὐσταθίου εἶναι τοσοῦτῃ μᾶλλον ἀξιοπερίεργος, καθ' ὅσον παρ' οὐδενὶ ἐτέρῳ συγγραφεῖ εὐρηται αὕτη, ἢ δὲ ἐκκλησία δὲν ἔχει κατατάξει ἐν τοῖς ἀγίοις τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης. *Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα καὶ τὸ ὅτι μνημονεύεται ῥητῶς τὸ ἐκ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη τάφου τοῦ ἀγίου Δημητρίου ἐκρέον εὐῶδες ἔλαιον ἐκ στερεᾶς πέτρας, τῆς μαρτυρικῆς μυροχεύμονος λάρνακος.

8. Σπουδαιότατη εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ πενία μαστίζει τὴν πόλιν. Οἱ γεωργοὶ καὶ τεχνουργοὶ μόλις πορίζονται τὴν ἐφήμερον τροφὴν «καὶ ταύτην γλίσχρην οἱ πλείους καὶ αὐχμηρὰν καὶ μετὰ θερμῶν μεμαγμένην ἰδρώτων»¹. «Γλίσχρως γὰρ ἀμειβεται τοὺς γηπονικοὺς ἰδρώτας ἢ καθ' ἡμᾶς Ἀττικῇ» (σ. 359).

ὡς ἀκριβῶς μισοπόνηρος, ὃ τοὺς μὲν πονηρευομένους ἐξουθενῶν, τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζων καὶ τοῖς μὲν ὑπερηφάνοις καὶ σοβαροῖς ὁμῶσε χωρῶν καὶ βάρος ἀντιταλαντεύων ἀτενοῦς καὶ ὀρθίου φρονήματος, ὅτι μὴδ' ἀπὸ ὕψους ἡμέρας πεφόβησο, τοῖς δὲ ταπεινοῖς ὑπαγόμενος καὶ τὴν ἰσηγορίαν νομοθετῶν, ἐπεὶ περ καὶ νῦν εὐ ποιεῖς, τῶν θεομένων ἐπιστροφόμενος, ἄγε καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπόπτει, ὃ ἱερὰ καὶ σοφὴ κεφαλὴ, καὶ βραχεὶ τούτῃ ποιμνίῃ καὶ θειῶν ποιμένι μετὰδος τῶν καλῶν τῆς σῆς ἐπιστήμης, ὁδηγῶν καὶ διδάσκων πῶς ποιμαίνειν χρῆ καὶ ποιμαίνεσθαι καὶ πρὸς τὴν ἄνω μάνδραν ἄμφω συνάγεσθαι, τῆς φωνῆς τοῦ καλοῦ καὶ πρώτου καὶ μόνου ποιμένος ἀκούοντας.

Ναί, πάτερ, ναὶ διδάσκαλε, ὅπως ὅπως τῆς εὐαγγελικῆς καὶ κατὰ σε ποιμαντικῆς καὶ ποιμνικῆς καὶ ποιμνικῆς πόρρω πλανώμεθα καὶ παρὰ τοῦτο ταλαιπώρως ἔχομεν καὶ κακοὺς μυρίους βαλλόμεθα καὶ δυστυχοῦμεν τὰ τε ἔνδον τὰ τε θύραζε, πολεμωθέντες θεῶν διὰ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν τὰς πονηράς. Στῆθι τοῖνον, ὃ Φινεές, καὶ ἐξίλασαι, καὶ κοπασάτω ἡ θυραῖς, καὶ ἐπίδειξαι τὰ καινὰ σου καὶ ἡμῖν θαυμάσια, ὅπως ἐλθόντων καιρῶν ἀναψύξεως, ἐξομολογησώμεθα τῇ Κυρίῃ ἡμῶν καὶ θεῶν σου, ὃ δόξα πάσα καὶ δύναμις αἰώνιος. Ἀμήν» (σ. 658).

¹ Ἐν τῇ πέμπτῃ καταγγέλλει παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: «Ἄλλ' ἐπεὶ περ ὑμεῖς, ὁ παρῶν σύλλογος, ἄλλος ἐξ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τὰς ἀφορμάς ἔχετε καὶ ὁ μὲν τις περὶ γῆν φιλοπονεῖ, ὁ δὲ διὰ τεχνουργίου τινός τὴν ἐφήμερον τροφὴν πορίζεται καὶ ταύτην γλίσχρην οἱ πλείονες καὶ αὐχμηρὰν καὶ μετὰ θερμῶν μεμαγμένην ἰδρώτων, οἷδ' ὅτι καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ταύτας ἀρετάς (νηστείαν, προσευχὴν, ἐλεημοσύνην) πάντως ὀκνήσετε τάχα καὶ τοιαῦτα οἱ πλείονες ὑπογρύφετε' τί ἡμῖν καὶ τοῖς λόγοις τούτοις, διδάσκαλε; οὐ πρὸς τὴν χορδήν, φησι, ταῦτα ἡμεῖς ἄνθρωποι πένητες καὶ τοῖς πόνοις τῶν χειρῶν ἀποτροφόμενοι ἔχοντες περὶ τέχνας ἢ τῇ γῆ ἐπικυύπτοντες καὶ πολλοῖς οὕτως ἰδρῶσι βαινόμενοι μόγις τῶν ἐφημέρων εὐποροῦμεν ἀλφίτων, τρυφῆς δὲ ὄνομα μόνον ἀκούομεν, ταύτην δὲ τίς ἐστὶν οὐκ ἴσμεν, ὡς μᾶζῃ ἐνευπαθοῦντες τὰ πολλὰ καὶ ταύτην κριθίνην, κρέως δὲ ἢ ὄφου ἰχθυοῦ οὐδὲ διὰ πολλῶν ἐξῆς περιόδων προσαπτόμεθα, λαχάνοις δὲ ἀγρίοις ἢ ἔτνει ἢ τυρῶ τὴν τράπεζαν ἐνίοτε ἱλαρύνοντες εἰς ἄκραν τρυφὴν δοκοῦμεν ἐκφέρεσθαι, οἴνου τε ἐκτροπίου καὶ ὕδατος σπανίως ὅσα καὶ ἀνθοσιάν ὀσφραίνόμεθα, ὡς εἶναι τὴν διὰ βίου ἡμῶν δίαιταν πολλῶν τῆς τῶν εὐπορωτέρων ἐγκρατείας συγγνωτέραν καὶ σκληροτέραν. Πῶς οὖν ὑπερτενοῦμεν τὸ οὕτως σκληροδίαιτον ἢ πῶς δυναίμεθ' ἂν ἐπιτείνειν, εἰ καὶ πάνυ βουλοίμεθα, ἄνδρες τοῖς ἀναγκαίοις ἐκάστοτε πόνοις ἔσθην ἐς ἐσπέραν κατατείνόμενοι ἐς οὐ μακρὰν ἂν ἀρκέσαιεν τὰ πολύμοχθα ταῦτα μέλη τοῦ σώματος, εἰ μὴδὲ κριθίνην γοῦν μᾶζῃ στηρίζοιτο κατὰ τὰς πρώτας ἀκτίνας ἡλίου αἰδοῖ τῆς νηστείας. Προσευχὴν δὲ ποῖαν οἱ οὕτω περισώμενοι ἐκτελέσομεν; Τίνα δὲ ἐλεημοσύνην ἐπιδειξόμεθα οἱ γε τῶν

Τὴν κατάστασιν ταύτην ἐπιτείνουσι:

1. Αἱ φοβεραὶ σιτοδεταὶ καὶ οἱ λιμοί. «Οὐ χαλκοῦς ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς οὐρανὸς γέγονεν; οὐ σιδηρᾶ ἢ γῆ παρὰ τοῦτο; Ποῦ τὰ καταβληθέντα πέρυσι σπέρματα; τίνα ἐδρεψάμεθα δράγματα; τίς γεωργὸς δρεπάνης ἤψατο ἢ ποῖον ὄγμον θεριστῆς ἤλασεν ἢ τίνα θημῶνιαν ἀμαλοδέτης ἤγειρεν; Ἐντεῦθεν ἠσχύνθησαν ἄλωνες καὶ σιτῶνες ἀραχνίων ἐμπίπλυνται, κονιορτοῦ δὲ πλήρεις αἱ ἀποθήκαι καὶ τὰ ταμεία κενὰ καὶ αὐχμοῦ πολλοῦ γέμοντα, λιμοῦ δὲ κατορχεῖται παντὸς καὶ τὸ τῆς σιτοδείας κακὸν τὴν χώραν ἡμῶν διαδόσκειται. Οὕτω πᾶν στήριγμα ἄρτου συνέτριψεν. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ ἄρτου σπανίσαντες, τοῦ καρδίου ἀνθρώπου στηρίζοντος, οὐ συνετριβήμεν τὰς καρδίας μεταμέλῃ, διὰ ταῦτα καὶ τὸ ἔργον ἐλαίας ἐψεύσατο, ἵνα καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἐλαίῳ διαμαρτόντες ἀγαλλιάσεως, οὕτω γοῦν λύπη τῇ κατὰ θεὸν ἐπισκυθρωπάσωμεν» (σ. 130).

2. Αἱ μεγάλαι ἀσθένειαι καὶ οἱ ἐκ τούτων προερχόμενοι θάνατοι. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἀσθένεια ἦτο διαδεδομένη μεταξὺ τῶν παιδίων «ἐπεὶ δὲ νεόφυτα καθ' ἐκάστην ὄρωντες ἀποτεμνόμενα, οὐδ' οὕτω καρπὸν μετανοίας ἠνέγκαμεν ἡμεῖς τὰ γεράνδρουα, ἐντεῦθεν ὠδοποιήθη τρίβος τῇ θεῇ ὀργῇ καὶ τὸ δεινὸν διὰ πάσης ἡλικίας κεχώρηκε καὶ πολλοὶ τέκνα καὶ γυναῖα προπέμφσαντες, οὕτω καὶ αὐτοὶ παραχρήμα ἐπηκολούθησαν πανοικεσίᾳ ἐντεῦθεν μετοικισάμενοι. Οὐ γὰρ τῶν ἐν τῇ μύλωνι μόνον καὶ τῶν ἐν τῇ κλίνῃ εἰς παρείληπτο καὶ εἰς ἀφείθη, κατὰ τὴν δεσποτικὴν πρόβρησιν· καὶ τοῦτο γὰρ ἔστιν οὐ γέγονεν, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τέτταρες ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκίας παρελήφθησαν» (σ. 609 ἔ).

3. Αἱ βαρεταὶ φορολογίαι. «Τὶ δ' ἂν ἐκτραγῶδοίην τὰ τέλη, τοὺς φόρους, τὰς δασμολογίας, τοὺς καλαμωμένους πράκτορας; Οὐχ ὄρατε τὰς γεωμετρικὰς σχοίνοὺς ὀργυιωμένας ἐτήσια, μᾶλλον δὲ τὰς τῆς γεωδαισίας εἰπεῖν οἰκειότερον; Μὴ γὰρ τὸ μακάριον τῆς γεωμετρίας ὄνομα ρυπαινέσθω βαναύσῳ ἐπιτιθέμενον πράγματι. Ὅρατε τοὺς φυλοκρινοῦντας τὴν ψαμμαθώδη καὶ ὑφαλμον καὶ θύμοις μόνοις βρύουσαν, ἢ πάλαι μὲν κατὰ τοὺς Πεισιστράτου καιροὺς ὡς ὀδύνας ἐκφέρουσα καὶ σφακέλους ἐδεκατεύετο, νῦν δὲ ὡς αἰγυπτιάζουσα τῇ σιτοφορίᾳ ταλαντεύεται καὶ ὡς ἄλλῃ καρποδότῃ Νείλῳ, τῷ χειμαρρῶδει τούτῳ Ἴλισσῷ ἄρδομένη, εὐσταχυς νομίζεται τις καὶ παμφόρος καὶ παρὰ τοῦτο ἀκριβεστέροις καταμετρεῖται τοῖς πήχεσιν. Οἷς ἐγὼ τὴν ἡμετέραν κακοδαμιονίαν τεκμαίρομαι, ὡς τὴν ἑαυτῶν εὐδαιμονίαν Αἰγύπτιοι. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ταῖς τῶν πήχεων ἀναβάσεις τὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ γενησομένην εὐετηρίαν παραμετροῦντες καταμαντεύονται, ἐγὼ δὲ τὰς ἐντεῦθεν αὐξομένας τῶν τελῶν ἀναβάσεις ἐναργέστατα βλέπων ὀδύρομαι. Τὶ δέ; Οὐ τὰ φυτὰ διαριθμεῖται πάντα; οὐ πόρθος ἄπας, οὐ πότινος, οὐ γρονός, οὐ γεράνδρουον, καὶ μᾶλλον ὅσα τῆς οὐκ οἰδ' ὅπως ἐλσεούτων μᾶλλον δεόμεθα παιδοτροφοῦντες καὶ δύστηνα θυγάτρια ἐγκαμίζοντες καὶ παρὰ τῶν φορολογούντων ἀκριβῶς καλαμῶμενοι ἄνευ τῶν παρασυμπιπτόντων ζημιωμάτων ἐνίστε;» (σ. 7-8).

κχλουμένης ταυτησ¹ χρυσῆς ζώνης, ἣν ἄμεινον ἦν διακεκαυμένην ζώνην ἢ περ χρυσῆν ὀνομάζεσθαι, ὡς πρῶτον μὲν οἰκειότερον ὄν οὕτω καλεῖσθαι τὴν σπανιώτατα ὑγρὸν ἀπολείβουσαν ἔλαιον, οἷα μῆτε πῖονι λιπαινωμένην ποσότητι, μῆτι ποτιζομένην ἀφθονωτέροις ὕδασι καὶ τὰ πλεῖστα δὲ ἄλλως ἐρυσibuμένην καὶ τὸ ἄνθος ἀμβλίσκουσαν καὶ οὐδὲ τὸ ἀειθαλὲς εὐτυχοῦσαν κατὰ τὴν φυλλοδόλον τερέδιονθον καὶ τὸν οὐκ ἔχοντα ὕδωρ παράδεισον. Εἶτα οὐκ ἂν οὕτως ἐφέιλκετο τοὺς δενδρομέτρας, τῇ χρυσαυμιά ψυχαγωγούμενους ὡς ἐντευξομένους αὐτοῦ που, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν Πυγμαλίωνος ἑλαίαν χρυσῆν καὶ βρουσῆν καρπῷ λίθου σμαράγδου, ἀλλ' εὖν χρυσοῦν τι ψῆγμα σταλαζούση πάντως, ὡς τὰς Ἡλιάδας αἰγείρους τὸ ἠλεκτρῶδες φασὶ δάκρυον. Ἦν δὲ ἄρα ἐπαγωγότατον εἶπερ τι ἄλλο εἰς ἡμετέραν ἐπήρειαν τὸ χρυσολογεῖσθαι τῶν δευρο πολλά. Ἀθῆναι χρυσαῖ, ζώνη χρυσῆ, φλέβες ἀργυρίτιδες, καὶ αὐθις λιπαραὶ καὶ αἰοίδιμοι Ἀθῆναι. Ἀδόμενα γὰρ ταῦτα πολλοῖς ἐκ παρακουσμάτων σοφιστικῶν, ὡς εἰσικεν, ἐρασμίας ταῖς φιλοχρῦσοις ἀκοαῖς, Ἀθήνας ποιῶσιν ὡς χρυσοῦν ἐκδιδούσας, ἀέναον, ὥσπερ καὶ τὰ χολοδάφινα καὶ λιθαργύρινα φενακίζουσι τὴν ὄψιν, ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ φύσιν φαντάζοντα. Καὶ τί φημι ταῦτα, ὅτε παρ' ἡμῖν, τὸ σχετικώτατον, καὶ ἡ σιδηρίτις οὐχ ἦττω προστίβεται τὴν ἐπήρειαν, καὶ τις χηραμὸς αὐτῆς ἐστὶ τε καὶ λέγεται δημοσίαν εἰσφορὰν ἀποπνέων, ὡς ἄλλην ἀποφορὰν χαρώνειον»¹.

¹ Σελ. 359 — 362 Πρβλ. καὶ κατωτέρω «Καὶ τοῖς μὲν ἰδρωσιν αἵματα κίρνηται, ταῖς δ' ἀκάνθαις χωρομετρικοὶ συνεπιφρίσσοσι κάλαμοι, τοῖς δὲ τριβόλοις γραφίδες φορογράφοι συνανατέλλουσι, καὶ, ἐπεὶ κληρονομίαν κρατίστην νομιζόμεν τὰ κτησεῖδια, σχοινία παρὰ τοῦτο γεωμετρικὰ τοῖς κρατίστοις ἡμῶν ἐπιπίπτουσι, πολλῇ τῶν ἀπαρχονιζόντων καλωδίων στυγερώτερα, ὅπως δι' αὐτῶν γοῦν ἀνασταλῶμεν, τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας ἐπισπώμενοι ὡς σχοινίῳ μακρῷ καὶ ὡς ζυγῷ ἱμάντι δαμάλεως, καὶ παυσώμεθα τὰ τῶν προσχώρων παρασπώμενοι. Οὗτος δὲ λόγος κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον τοῦ ἐπιτετάσθαι ἡμῖν τὰ προγονικὰ ἐπιτίμια. Ἐντεῦθεν ἄλλαι κακῶν ἐπαγωγαὶ καὶ χωρομέτραι καὶ δενδρομέτραι ἄλλος ἐπ' ἄλλῃ καὶ τοὺς προσηληφότας ἕκαστος ὑστερίζων, ὑπερβάλλειν φιλονεικῶν ἐπιθήκαις φόρων, ἅτε τάκεινων ἐξελέγχων γεωμετρήματα, ὡς οἱ μαθηματικοὶ τὰ ψευδογραφήματα. Ὡς δέδοται γὰρ ἐκεῖνοις ἀπὸ παντός σημείου ἐπὶ πᾶν σημεῖον εὐθεῖαν γραμμὴν ἀγαγεῖν, οὕτω καὶ τούτοις πολλῇ ἐστὶν ἐξουσία τὸ περιγραφόμενον ἐμβαδὸν τῶν μετρούμενων χωρῶν γεωγραφεῖν ὁπόσον ἂν ποσὸν βούλοιντο, καὶ τὸ ἀτοπώτερον, καὶ φύσεις μεταστοιχειοῦσι γραφίδι καὶ μέλανι κατ' ἐπήρειαν, οἷα τινες δημιουργοὶ πρόσφατοι, καὶ μεταγεοῦσι μὲν τὴν ἄλμην εἰς καρποφόρον, τὴν δ' ἄφορον καρποῦ εἰς γῆν παμφόρον, τὴν δ' ἄνυδρον εἰς κατάρρυτον, μεταβάλλουσι τε στέλεχος ἄφυλλον εἰς ἀμφιλαφῆ καὶ κατάκομον ἑλαίαν καὶ τὰς ἀγριελαίας εἰς καλλιελαίους καὶ τὸ νεοθαλὲς ἔρνος εἰς ἐντελὲς δένδρον καὶ τὸν νεόφυτον ἀμπελῶνα εἰς πολυστάφυλον καὶ καλλίδοτρον, οὐπερ τυχὸν οὐδὲ πίεται ὁ ταλαίπωρος φυτευτής, οὐ μόνον ὅτι πολλὰ μεταξὺ, κατὰ τὴν παροιμίαν, κύλικος καὶ χεῖλος ἄκρου, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὰς ἐπηρείαις ἀμπελῶν ὑπόκειται, αὐχμῷ, φημι, καὶ ἐρυσίβῃ καὶ σφενδάνας χαλάζης καὶ πάχνης καυτήρι καὶ κολαῦρη, τῇ ἐγχωρίῳ τούτῳ δὴ καὶ λυμαντήρι τῶν ἡμετέρων ἀμπελῶνων σκώληκι, καὶ κίνδυνος πρὶν ἢ γλεῦκος ληνοδατήσαι τὸν γεωργόν, σταφυλὴν χολῆς τρυγῆσαι καὶ βότρον πικρίας δρέψασθαι, ἐψευσμένων τῶν ἐπ' αὐτῷ κενοσπούδων ἐλπιδῶν καὶ προσέτι ἐπὶ κενῷ καρτάλῳ τελούντα δημοσίον» (σ. 364—366).

4. Ἡ πειρατεία «ἡ βαρυτάτη καὶ ἀνύποιστος πληγή, ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος τῶν Ἀθηνῶν ὄλεθρος». Ἔνεκα τῆς πειρατείας οἱ κάτοικοι ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ αὐτὰς τὰς οἰκίας των οὐδαμοῦ εὐρίσκοντες προστασίαν ἢ καταφύγιον· «οὐδὲ γὰρ σπήλαια ἢ γῆς ὅπαι τοῖς τολαιπώροις ἀσφαλὲς κοῖτος». Ἔνεκα τῶν πειρατικῶν τούτων ἐπιδρομῶν ἔχει πληρωθῆ ἡ πόλις ἀναπήρων «Βαβαὶ ὄσους χειροτμήτους βλέπω καὶ ῥινοτμήτους, ὄσους τραυματίας, ὄσους ἀχίτωνας, ὄσους ἔτι τηλαυγῆ τὰ τῶν ἀδιηγῆτων βρασάνων στίγματα παραφαίνοντας». Εὐτυχεῖς εἶναι ὄσοι θνήσκοντες ἀποφεύγουσι «τὴν πειρατικὴν ὕβριν». Τὰ ὄρη τῶν πειρατῶν εἶναι ἡ Σαλαμίς, ἰδίᾳ ἡ Αἴγινα καὶ αὐτὸς ὁ Πειραιεύς, μάλιστα δὲ ἡ Μουνιχία, ἐξ ἧς ἐποιοῦντο ὄχυρῶμενοι οἱ πειραταὶ τὰς πρὸς τὰς Ἀθήνας προσβολάς. Οἱ πολῖται καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν πειρατῶν ἐγκαταλείπουν τὰ παράλια καὶ ἔρχονται εἰς τὰ πεδινά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν καταδιωκόμενοι φεύγουσιν εἰς τὰ ὄρη, ἀλλ' οἱ πειραταὶ φθάνουσι καὶ μέχρι τῶν ὀρέων καὶ συλλαμβάνουσιν αὐτούς. Τὰ πειρατικὰ πλοῖα εἶναι, ὡς τὰ πολλά, μικρὰ ἔχοντα δέκα ἕξ ἐρέτας, δὲν εἶναι δὲ καὶ πολλά, ἀλλ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἄλλοτε μεγάλη καὶ ἀκμάζουσα, ἡ πόλις, τὴν ὁποῖαν «οὐ διακόσαιο πρὸς ταῖς χιλιάς νῆες δουλώσασθαι ἴσχυσαν», ἔχει ἤδη καταπέσει καὶ δὲν δύναται νὰ ἀντιστῇ¹.

5. Ἡ πλεονεξία, ἐξ ἧς προέρχονται πλεῖστα ἀδικήματα. «Ὁ μὲν τοιχωρυχῶν νύκτωρ λωποδυτεῖ, ὁ δ' ὑπαίθριάζων τὴν ἀδικίαν ἀρπάζει τὰ λλότρια, ὁ δὲ συκοφαντεῖ, ὁ δὲ ψευδομαρτυρεῖ, ὁ δὲ δωροδοκεῖ καὶ δεκάζει τὰς ψήφους, ὁ δὲ πολίτην ἢ καὶ πατρίδα φαύλου προδίδωσι λήμματος, ὁ δὲ τὸ ζῆλον ὑφαιρεῖται ἢ οἰκίαν οἰκίᾳ συνάπτει, τὴν ἑαυτοῦ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ τι τῶν ἀγχιθύρων ἀφαιρούμενος οἰκιοῦται, ὁ δὲ φυτὸν ἀγρογείτονος οἰκιοῦται, ὁ δὲ παρατρώγει τῆς τῶν ὁμόρων αὐλακος, ὁ δὲ παρακόπτει μέτροις, ὁ δὲ σταθμοῖς, ὁ δὲ ξέστοις, ὁ δὲ πῆχεσιν, ὁ δὲ παλαισταῖς. Ἀδικεῖ καὶ τοκογλύφος τὸν δανειζόμενον καὶ καλαμώμενος τὸν ὑπὸ μόρον καὶ τὸν μισθωτὸν ἀποστερῶν μισθοῦ. Ἡμεῖς δέ, ἀλλ' ἀδικιώτατοι γείτονες ὄντες, ὅλους ἀγροῦς τῶν προσχώρων ἀποτέμενον καὶ δυστήνων παῖδες εἰσιν οἷς ἂν προσέρποντες ἀγρογείτονος γενώμεθα. Οὐ φέροντες γὰρ τὴν συμφορὰν τοῦ γειτνιασμοῦ, ὡς ἀπὸ πυρὸς ἢ ὄφεις μεταναστεύοντες οἴχονται. Εἶτα ποῖον ὄρος ἢ πέλαγος ἀφέξει τοῦ μῆ καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐπιλαμβάνεσθαι, μὴ ὅτι γε λεωφόρος ἢ αἵμασιὰ ἢ θριγγὸς ἀποταφρεύων ἢ ἀνδηρα;» (σ. 356 καὶ 358).

¹ Σελ. 131 — 139. Πρβλ. τὴν ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐκδοθεῖσαν ὁγδόγην κατῆχησιν ἐν Γρηγοροδίου ἱστορίᾳ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τόμ. Β' σ. 677 ἔ. ἐνθα δλόκληρον τὸ κείμενον τῶν ἐκ τῶν πειρατῶν συμφορῶν.